

Maanpuolustuskorkeakoulu

KATSAUS SUOMALAISTEN MAANPUOLUSTUSTAHTOON JA SEN TILAAN 2000-LUVUN ENSIMMÄISELLÄ VUOSIKYMMENELLÄ – EMPIIRISIÄ TUTKIMUSTULOKSIA

Risto Sinkko

Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos
Julkaisusarja 3: Työpapereita No 2/2009

JULKAISUSARJA 3 – SERIES 3
TYÖPAPEREITA No 2 – WORKING PAPERS No 2

**KATSAUS SUOMALAISTEN MAANPUOLUSTUSTAHTOON JA SEN
TILAAN 2000-LUVUN ENSIMMÄISELLÄ VUOSIKYMMENELLÄ
– EMPIIRISIÄ TUTKIMUSTULOKSIA**

Risto Sinkko

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU – NATIONAL DEFENCE
UNIVERSITY

Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos –Department of Leadership and
Military Pedagogy

Kannen kuva: © Puolustusvoimat/Jouni Koivuviita

© Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos

ISBN PDF 978-951-25-2006-0

ISSN 1798-0410

Edita Prima Oy

Helsinki 2009

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	LÄHTÖKOHTA: SUOMEN ILMAPIIRI 2000-LUVULLE TULTAESSA	2
3	MAANPUOLUSTUSTAHDON TRENDIT	3
4	TURVATTOMUUDEN TUNTEEN KOKEMINEN	8
	4.1 Maailmantilan turvattomuus	8
	4.2 Kansalaisten näkemyksiä tulevaisuudesta	13
	4.3 Maailmantilan turvattomuus varusmiesaineistossa	13
	4.4 Median osuus kansalaisten turvattomuusarvioissa	14
5	NÄKEMYS PUOLUSTUSVOIMILLE MYÖNNETTÄVIEN VAROJEN KOROTTAMISESTA	16
6	KANSALLINEN IDENTITEETTI JA MAANPUOLUSTUSTAHTO	19
	6.1 Identiteettiä muodostavia tekijöitä	19
	6.2 Maailmankansalaiset ja suomalaisuuteen pitäytyneet	21
7	PUOLUSTUSVOIMIEN MAINE JA SIIHEN SISÄLTYVIÄ RISKEJÄ	23
8	KANSALAISEN IKÄ JA SUHTAUTUMINEN MAANPUOLUSTUKSEEN	25
	8.1 Nuorten alentumassa oleva maanpuolustustahto	25
	8.2 Nuorison järjestökiinnostus maanpuolustuksen kannalta	28
9	ARVOMAAILMAN MUUTOKSET MAANPUOLUSTUSTAHDON KANNALTA	31
	9.1 Työ ja perhe, harrastukset	32
	9.2 Maanpuolustusajattelu arvokartalla	33
	9.3 Johtaja ja johtaminen	34

10	NÄKÖKOHTIA MAANPUOLUSTUSTAHDON MITTAAMISESTA	35
11	POHDINTA	45
	11.1 Kansallinen yksimielisyys?	45
	11.2 Maanpuolustusajattelu hyvinvointiyhteiskunnassa	46
	11.3 Maanpuolustustahtoon kielteisesti vaikuttavia ilmiöitä ja heikkoja signaaleita	46
	11.4 Suhtautuminen puolustusvoimiin instituutiona	48
	11.5 Puolustusvoimien palkattu henkilöstö maanpuolustustahtoon vaikuttajana	51
	11.6 Informaationsodankäynti ja maanpuolustustahto	52
	LÄHTEET	55

Kuviot ja taulukot

Kuviot

Kuvio	1: Eri maiden sijoittuminen toisiinsa nähden koetun vapauden ja vapauden kaipuun mukaan World Values Survey-tutkimuksen tuloksissa	2
Kuvio	2: Suomalaisten yleinen maanpuolustustahto vuosina 1970–2008 MTS:n tutkimusten mukaan	5
Kuvio	3: Suomalaisten käsitys puolustusmahdollisuuksista vuosina 1978–2008 MTS:n tutkimusten mukaan	5
Kuvio	4: Yleinen maanpuolustustahto varusmiesten arvotutkimus 2002:n mukaan	7
Kuvio	5: Maailmantilan turvattomuuden kokeminen MTS:n tutkimusten mukaan vuosina 1990–2008	9
Kuvio	6: Nuorten kokemia turvattomuuden tyyppejä Nuorisobarometri-tutkimuksen mukaan	11
Kuvio	7: Suomalaisten suhtautuminen lintuinfluenssaepidemiaan HS.fi 3.4.2006 mukaan	15
Kuvio	8: Kansalaisten mielipide puolustusvoimille myönnettävistä varoista vuosina 1964–2008 MTS:n tutkimusten mukaan	16
Kuvio	9: Kansalaisten halukkuus puolustusvoimien määrärahojen orottamiseen MTS:n tutkimusten mukaan (vasen asteikko) ja BKT:n volyymin vuosimuutos (oikea asteikko) 1980–2008	17
Kuvio	10: Tärkeimmät, ratkaisua vaativat ongelmat Suomessa ja EU:ssa Eurobarometritutkimuksen mukaan keväällä 2007	18
Kuvio	11: Suomalaista identiteettiä muodostavia tekijöitä EVA:n tutkimuksen mukaan	19
Kuvio	12: Henkisen ilmapiirin muuttuminen EVAn tutkimuksen mukaan	20
Kuvio	13: Henkilöstöasioiden kehittämisenelikenttä puolustusvoimien mainetutkimuksen (TNS TRI*M) mukaan	24
Kuvio	14: Materiaalien riittävyyden ja kustannustehokkaan käytön kehittämisenelikenttä puolustusvoimien mainetutkimuksen (TNS TRI*M) mukaan	25
Kuvio	15: Henkilökohtainen maanpuolustustahto eri vuosina sekä vuonna 2005 sukupuolen ja iän mukaan, nuorisotutkimus 2005, Taloustutkimus Oy. Vuonna 2005 n = 1873 Tutkimuksen teettäjä PvKK	26
Kuvio	16: Aseellisen puolustautumisen kannatus eri ikäryhmissä sukupuolen mukaan	27
Kuvio	17: Nuorten järjestökiinnostus vuonna 2003	29

Kuvio 18:	Suomalaisia ilmiöitä Schwartzin arvoluokitukseen pohjautuvalla kartalla	34
Kuvio 19:	Suomalaisten ja ruotsalaisten yleinen maanpuolustustahto 1990-2007	39
Kuvio 20:	Amerikkalaisten puolustustahto ikäryhmittäin 1987–2003	40
Kuvio 21:	Nuorten kiinnittyminen eri tason yhteisöihin	50

Taulukot

Taulukko 1:	Suomalaisten käsitys puolustautumismahdollisuuksista vuosina 1978-2008 MTS:n tutkimusten mukaan	5
Taulukko 2:	Reserviläisten yleinen maanpuolustustahto ("Jos Suomeen hyökätään tavanomaisin asein, suomalaisten olisi puolustauduttava vaikka tulos näyttäisi epävarmalta.") Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskuksen eräissä PV:n pääsotaharjoituksissa tekemien tutkimusten mukaan	6

1 JOHDANTO

Motto:

*”Henkisen maanpuolustuksen keskeinen tehtävä on sellaisen henkilökohtaisen ja yleisen mielipiteen ja mielenlaadun synnyttäminen ja lujittaminen Suomen kansassa, joka tahtoo toteuttaa sen laajimmassa merkityksessä asetetut **päämäärät**. ”¹*

Tämän raportin tarkoituksena on tarkastella suomalaisen siviiliväestön maanpuolustustahtoa niin kuin sitä julkisissa tutkimuksissa on mitattu. Raportissa hyödynnetään myös tutkimustuloksia asevelvollisista, varusmiehistä ja reserviläisistä. Puolustusvoimien henkilöstöä koskevia tutkimustuloksia raportissa ei käsitellä.

Raportin aineisto pohjautuu osin Maanpuolustustiedotuksen Suunnittelukunnan (MTS) julkistamiin tutkimustuloksiin, mutta kaikki mahdolliset tulkinnat ovat tutkijan omia.

Suomalaisten mitattu maanpuolustustahto on edelleen korkealla tasolla, eikä tämäkään raportti horjuta käsitystä siitä. Käyttäytymistieteellisessä tutkimuksessa on tapana elaboroida tutkimuskohdetta, tarkastella sitä vaikkapa eri kohderyhmissä. Tällaisessa tarkastelussa voidaan havaita, että ei maanpuolustustahtokaan meillä ole yksi solidi kokonaisuus, vaan kokonaisuuteen mahtuu erilaisia tapoja ajatella maanpuolustuksen asiaa. Joistakin näistä tavoista voidaan havaita ns. heikkoja signaaleita.

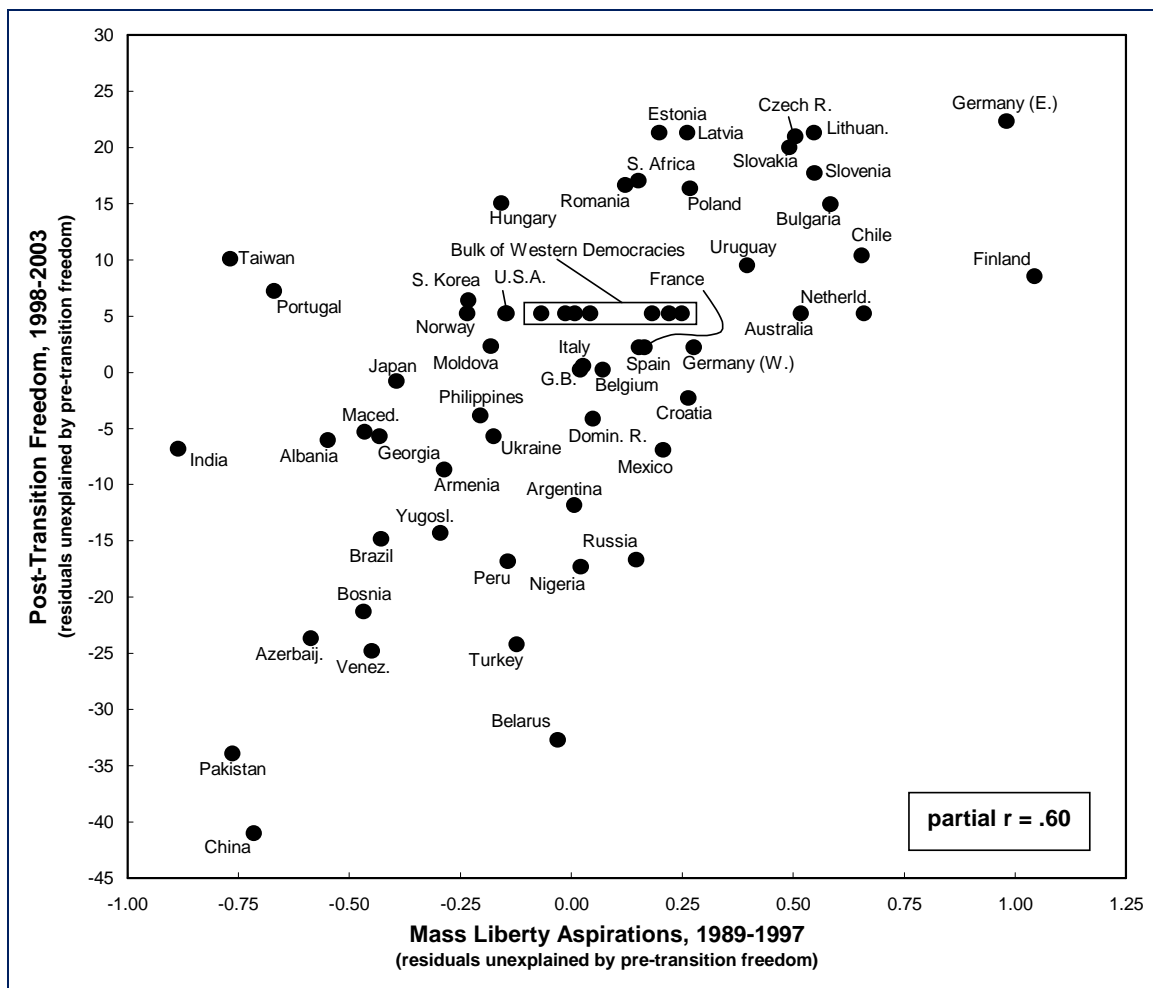
Tyypillisesti maanpuolustustahdon mittaamiseen on käytetty ns. klassista mittaria ”Jos Suomeen hyökätään, niin olisiko suomalaisten puolustauduttava aseellisesti kaikissa tilanteissa, vaikka tulos näyttäisi epävarmalta?” Kysymystä on laajimmin käyttänyt MTS ja sen edeltäjät, ja kysymys on suoraan käännetty Ruotsissa käytettävästä vastaavasta kysymyksestä².

¹ HMS 1964, s. 117.

² Maanpuolustusta koskevia mielipidetutkimuksia ovat Ruotsissa tehneet Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar ja Styrelsen för psykologiskt försvar, nykyisin vastaava viranomainen on nimeltään Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB.

2 LÄHTÖKOHTA: SUOMEN ILMAPIIRI 2000-LUVULLE TUL- TAESSA

Yhteiskuntatieteellisten tutkimusmenetelmien kehittyminen ja tutkimusten tekemisen mahdollisuuksien lisääntyminen ja vapautuminen on tuonut merkittäviä eri maita vertailevia tutkimuskokonaisuuksia Euroopassa ja myös muualla maailmassa. Yksi tällainen merkittävä vertaileva tutkimus on World Values Survey, jota on tehty useina tutkimuskierroksina 1980-luvulta alkaen. Vertailevasta tutkimuksesta haetaan tässä tulkintapohjaa suomalaisten maanpuolustustahdon muutosten tulkintaa varten.

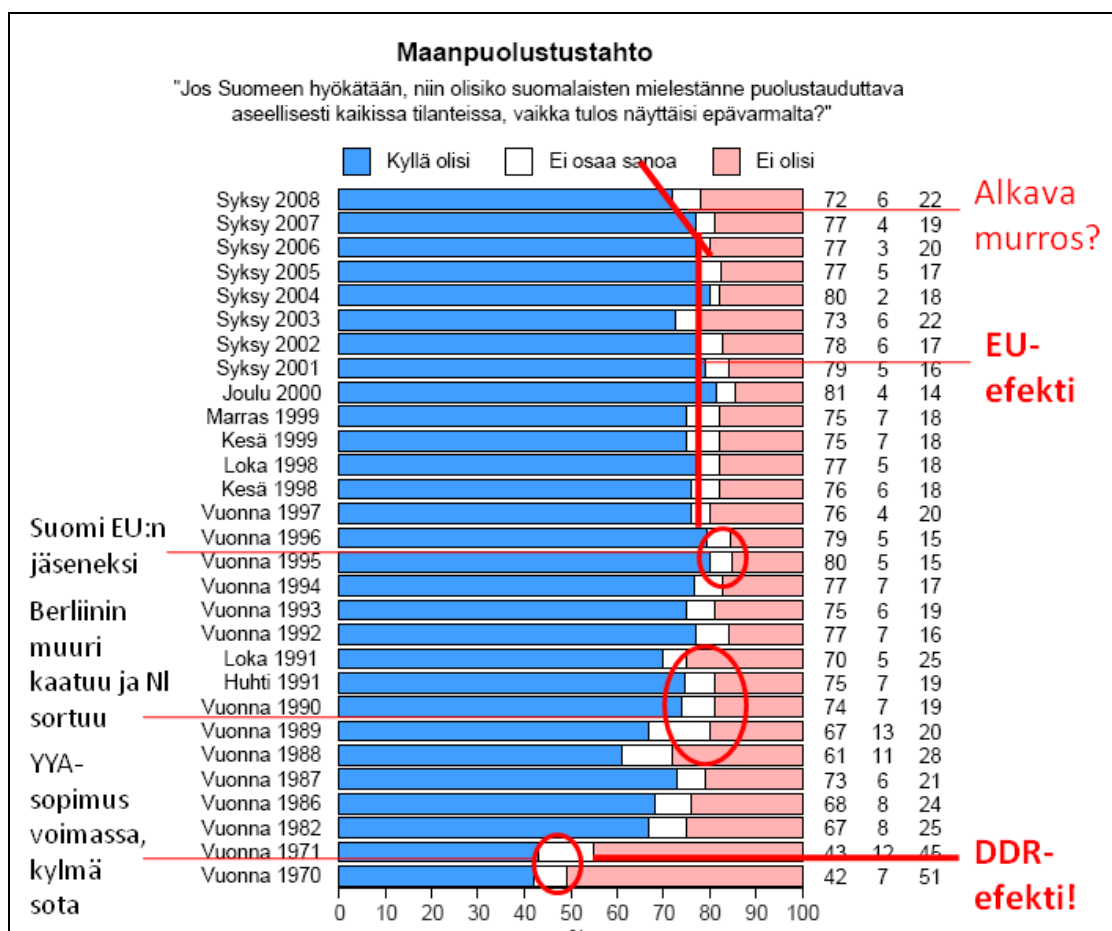
Kuvio 1. Eri maiden sijoittuminen toisiinsa nähden koetun vapauden ja vapauden kaipuun mukaan World Values Survey-tutkimuksen tuloksissa³.

Tässä ei ole tarpeen selostaa tarkasti tutkijoiden käyttämää tilastollista tutkimusmenetelmää. Kuviossa vertaillaan tutkittuja maita kahden ulottuvuuden perusteella. Pysty-akselilla on "Post-Transition Freedom", joka tarkoittaa kylmän sodan päättymisen jälkeistä koettua tunnetta vapaudesta. Vaaka-akseli kuvaa tavoiteltuja vapauksia, mm.

³ Welzel ja Inglehart 2005.

sananvapautta ja itsensä ilmaisemisen oikeutta. Olennaista on huomata, että Suomi sijoittuu vertailussa erikoiseen paikkaan kauas muista länsimaista (kuviossa ”Bulk of Western Democracies”) ja lähelle entistä Itä-Saksaa. Tämä voidaan tulkita niin, että kansalaisten kokemaa vapauden (tai sen puutteen) henkinen ilmapiiri on ollut samantapainen kuin entisessä Itä-Saksassa, vaikka suomalaisia eivät koskeneetkaan esimerkiksi samanlaiset matkustusrajoitukset.

3 MAANPUOLUSTUSTAHDON TRENDIT

Kuvio 2. Suomalaisten yleinen maanpuolustustahto vuosina 1970–2008 MTS:n tutkimusten mukaan⁴.

MTS:n tapaan raportoida tuloksiaan ei ole kuulunut analysoida syntyneitä aikasarjoja. Alla olevaan kuvioon on merkitty joitakin meille läheisiä maailmanpolitiikan tapahtumia, joilla näyttää olevan selitysvoimaa siihen, millaisia tuloksia suomalaisten

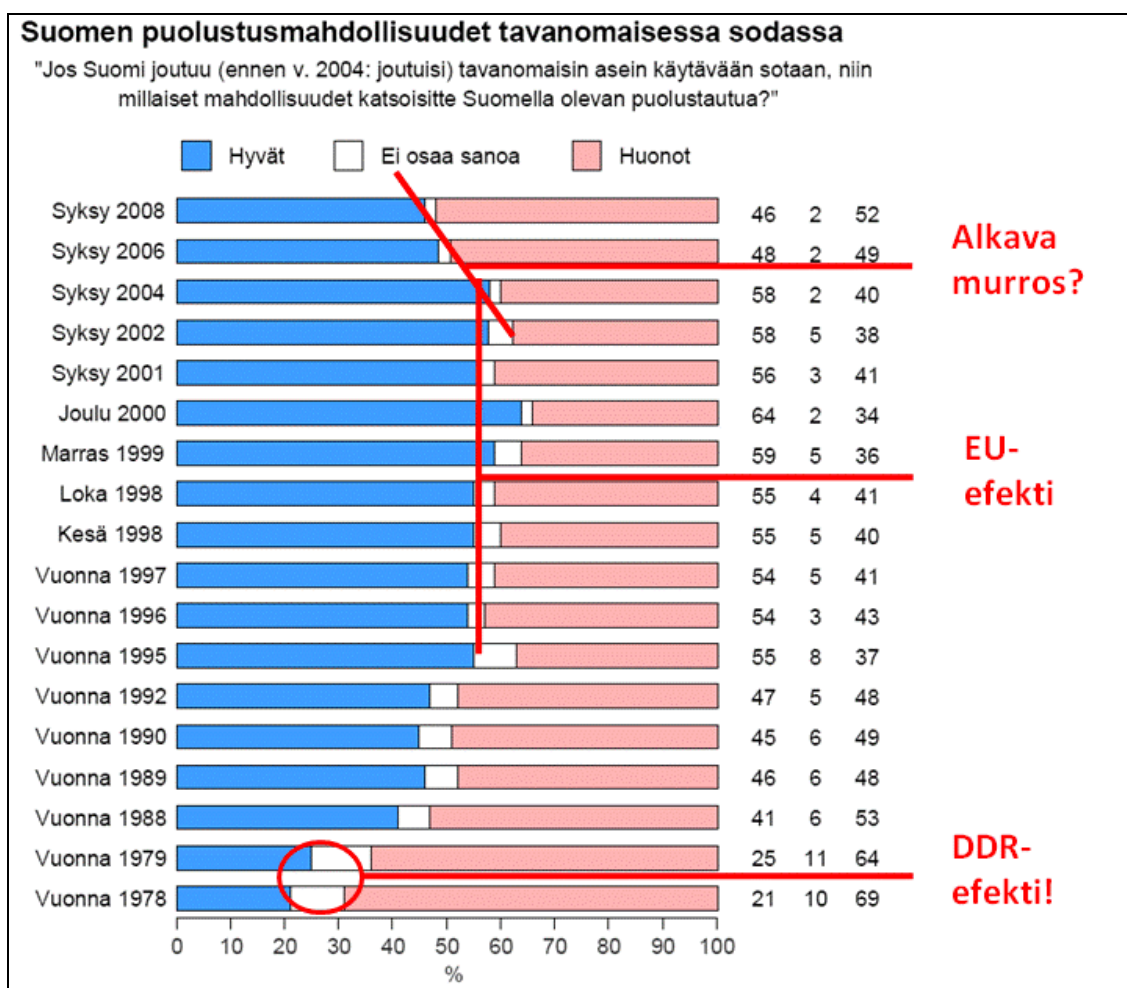
⁴ Kuvion lähde MTS 2008, päällemerkinnät tutkijan.

maanpuolustustahdosta tällä tavalla mitattuna saadaan. Mittarina on siis maanpuolustustahdon ”klassinen” kysymys.

Sivun 4 kuvio 2 kertoo sen, että 1970-luvun alussa maanpuolustustahto ei ollut läheläkään myöhempää tasoa. Tässä omaksutun tulkinnan mukaan oli kysymys juuri tuon ajan ilmapiiristä ja kansalaisten kokemasta rajatusta mahdollisuudesta todella ilmaista oma näkemyksensä. Ilmiö on nimetty entisen Itä-Saksan mukaan edellisessä kuviossa nähdyn tuloksen perusteella. 1980-luvulle tultaessa maanpuolustustahto osoittaa jo selvää nousua. Seuraava muutoskohta maanpuolustustahdossa ajoittuu kylmän sodan päättymisen aikaan 1990-luvun vaihteeseen. Sen jälkeen havaitaan, että maanpuolustustahto on pysynyt hyvin tasaisena koko maamme EU-jäsenyyden ajan, ja tämä ilmiö on kuviossa nimetty EU-efektiksi. Uusimpien tulosten perusteella alkaa näyttää siltä, että tämä EU:n vaikutus suomalaisten maanpuolustustahtoon kesti noin vuosikymmenen, ja kysymykseksi nousee, onko sen jälkeen alkamassa maanpuolustusajattelun ja -tahdon murrosaika, jolloin kansalaisten suhtautumiseen alkavat taas vaikuttaa toisentyypiset motiivit. Kuvioista nähtävissä oleva muutos maanpuolustustahdossa on tilastollisesti merkitsevä.

Samat ilmiöt ovat havaittavissa myös seuraavassa kuviossa (kuvio 3), jossa on tarkasteltu suomalaisten käsitystä puolustautumismahdollisuuksistamme tavanomaisessa sodassa. Tätä kysymystä ei ole MTS:n tutkimuksissa toistettu yhtä usein kuin varsinaista maanpuolustustahtokysymystä.

Näiden kahden kuvion kuvaamista tuloksista voidaan päätellä, että Euroopan Unioniin liittyminen on suomalaisille merkinnyt ennen kaikkea turvallisuusprojektia. Kuvioista nähdään ehkä vielä selvemmin se, että 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen toisella puoliskolla on saattanut alkaa kehitys, joka kenties merkitsee murrosta suomalaisen maanpuolustusajattelussa. Tässä vaiheessa on erittäin vähän työkaluja tehdä mitään päätelmiä siitä, mistä tällainen kehitys saattaisi johtua. Mahdollisesti suomalaiset ajattelevat, että kun suuret sotilasvaltiot USA ja Iso-Britanniakaan eivät oikein näy pärjäävän tavanomaisin asein käytävissä sodissa ja kriiseissä Irakissa ja Afganistanissa, niin ei Suomen mahdollisuudet ole kovin hyvät, jos kriisiin joudutaan. Mahdollisesti kansalaiset ovat ottaneet huomioon myös sen, että suurvalta Venäjä käytti tavanomaisia aseita pyrkiessään omaan ratkaisuunsa Georgiaan – tavanomaiset taistelupanssarivaunut ajettiin mistään välittämättä Georgian alueelle. Seuraavassa taulukossa tarkastellaan vielä tuloksia EU:n asemasta suomalaisten puolustusajattelussa.

Kuvio 3. Suomalaisen käsitys puolustautumismahdollisuuksista vuosina 1978-2008 MTS:n tutkimusten mukaan⁵.

Turvallisuuteen vaikuttava tekijä	Nettovaikutus turvallisuuden tunteeseen, %				
	2004	2005	2006	2007	2008
Suomen osallistuminen EU:n yhteisen puolustuksen järjestämiseen	41	43	42	63	57
Suomen jäsenyys EU:ssa	41	47	36	54	57
Suomen kansainvälisen taloudellisen kanssakäymisen lisääntyminen	24	26	32	41	42
Suomalaisen yksikön mukanaolo EU:n nopean toiminnan joukoissa	21	24	17	39	30

Taulukko 1. Euroopan Unioniin liittyviä Suomen turvallisuuteen vaikuttavia tekijöitä MTS:n tutkimusten mukaan vuosina 2004 – 2008.

Taulukossa 1 on esitetty tuloksia, jotka on kerätty MTS:n suomalaisille kohdistamista mielipidetutkimuksista eri vuosilta. Nettovaikutus turvallisuuden tunteeseen on las-

⁵ Kuvion lähde MTS 2008, päällemerkinnät tutkijan.

ketu siten, että kysymyksessä on kysytty ao. tekijän kohdalla, lisääkö vai vähentääkö se turvallisuuttamme, ja tulokset on laskettu prosentteina. Prosenttiluvut on vähennetty toisistaan, ja nettovaikutus on siis se osuus, jolla turvallisuuden lisääminen on ”voittanut” turvallisuuden vähentämisen.

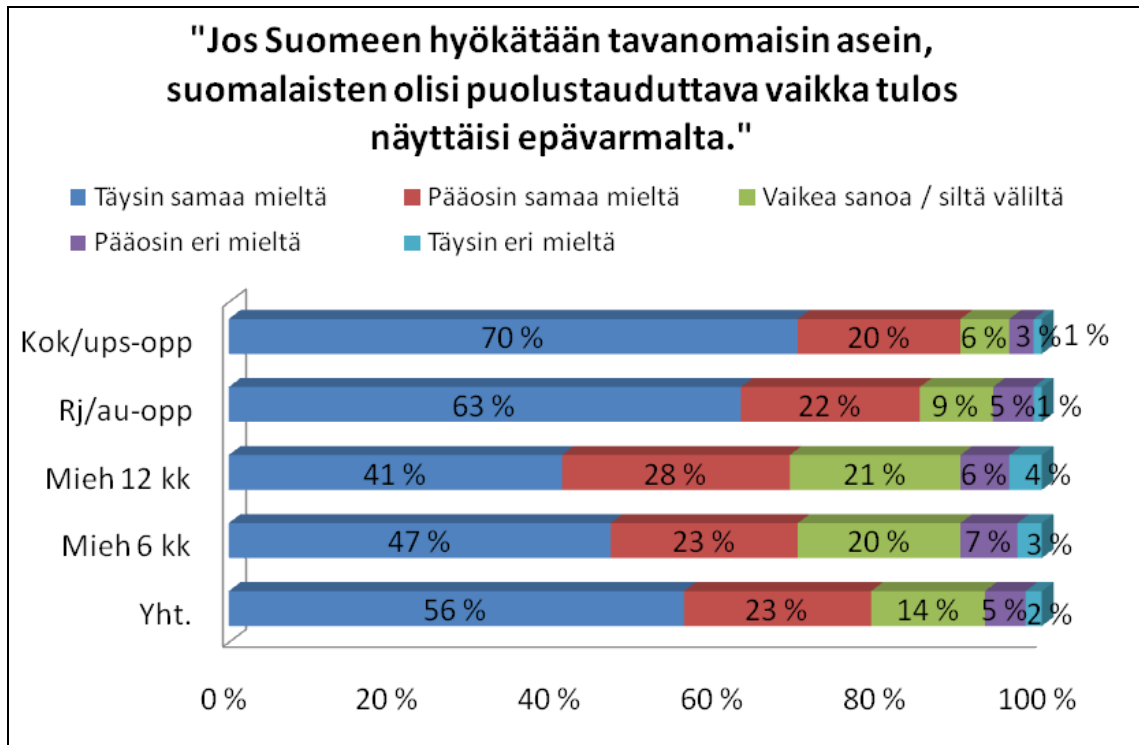
Tuloksissa kiinnittää huomiota se, että vuoteen 2007 tultaessa kaikilla tutkituilla tekijöillä nettovaikutuksen trendi on kasvava. Suomen EU-jäsenyyden nettovaikutus on 57 %, ja yhtä vahva tekijä 2008 on Suomen osallistuminen EU:n yhteisen puolustuksen järjestämiseen.

Tätä tulosta on tulkittava viime vuosina käydyn NATO-keskustelun taustaa vasten, ja yhtenä tulkintamahdollisuutena voidaan ajatella, että EU tässä mitatussa mielessä nähdään kansalaisten mielipiteissä NATO:n vaihtoehtona ulkoisen turvallisuutemme järjestämisessä. EU:n turvaroolin merkitystä kansalaisille korostaa vielä se, että yleensä ottaen suomalaiset ovat EU-maista kriittisimpien joukossa suhtautumisessaan unioniin kokonaisuutena – sekä myös monissa yksityiskohdissa.

Seuraavaksi tarkastellaan reserviläisten ja varusmiesten vastaavalla tavalla mitattua maanpuolustustahtoa.

Kertausharjoitus	Samaa mieltä	Vaikea sanoa	Eri mieltä
Harjoitus -90	79 %	13 %	8 %
Leijona -94	87 %	9 %	5 %
Kymi -96	85 %	11 %	4 %
Vaara 2000	87 %	9 %	3 %

Taulukko 2. Reserviläisten yleinen maanpuolustustahto ("Jos Suomeen hyökätään tavanomaisin asein, suomalaisten olisi puolustauduttava vaikka tulos näyttäisi epävarmalta.") Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskuksen eräissä PV:n pääsotaharjoituksissa tekemien tutkimusten mukaan.

Kuvio 4. Yleinen maanpuolustustahto varusmiesten arvotutkimus 2002:n mukaan (PvKK 2002).

Taulukko ja kuviot kertovat sen, että tällä tavalla mitattu yleinen maanpuolustustahto on asevelvollisilla jopa paremmalla tasolla kuin kansalaisilla yleensä. Tämä on tietenkin aivan odotettavaakin. Erityisesti maanpuolustustahto näyttää elähdyttävän kertausharjoituksessa olevia reserviläisiä. Tätä tulosta katsottaessa on muistettava se, että kysymys on siis harjoituksessa olevista reserviläisistä. Viime vuosina kertausharjoitusten tilanne on ollut se, että jopa 20-30 % harjoitukseen käsketyistä reserviläisistä on anonut ja saanut lykkäystä harjoituksesta. Voidaan olettaa, että lykkäysperusteen itselleen ovat hankkineet ne reserviläiset, joiden maanpuolustustahtokin on keskimääräistä alempi. Tulos kuvastaa siis osaltaan reserviläisten valikoitumista harjoitukseen. Kertausharjoituksiin liittyvään problematiikkaan palataan tässä raportissa vielä alempana.

Varusmiehistä huomataan, että valikoituminen johtajakoulutukseen on yhteydessä myös maanpuolustustahtoon. Ryhmänjohtajien ja kokelaiden maanpuolustustahto on tuloksen mukaan suurempi kuin miehistötason koulutuksen saaneilla. Tässä yhteydessä voidaan lyhyesti todeta, että reserviläisen asenne yleensä – sisältäen yleisen ja henkilökohtaisen maanpuolustustahdon – varmasti vaikuttaa siihen, valikoituuko hän johtajakoulutukseen. Pidempi ja intensiivisempi koulutus puolestaan vahvistaa todennäköisesti näitä asenteita. Kysymys on siis koulutusjärjestelmään sisältyvästä vuorovaikutusprosessista, jossa positiiviset asiat tukevat toisiaan. Varusmiestutkimuksessa on todettu, että johtajakoulutuksessa olleet varusmiehet ja erityisesti koke-

laat ovat saaneet muita enemmän myönteisiä kokemuksia palvelusajaltaan (Sinkko ym. 2008)⁶.

Varusmiehiä koskevien tutkimusten perusteella tiedetään myös (ks. esim. Kuronen 1995⁷ ja Aurén⁸), että osalla varusmiehiä maanpuolustustahto säilyy alhaisena tai jopa laskee varusmiespalveluksen aikana. Viime vuosien kehitystrendi on ollut myös se, että varusmiesten palveluksen keskeyttäneiden osuus kasvaa. Näiden tekijöiden vaikutusta maanpuolustustahtoon ei ole erikseen selvitetty, eikä vaikutusta ainakaan yleisen maanpuolustustahdon keskiarvoon ole vielä havaittu. Tästä kehityksestä saat-
taa olla seurauksena se, että maan puolustaminen ”ulkoistetaan” joidenkin toisten tehtäväksi, oma sitoutuminen maanpuolustusasioihin laskee ja jää vähäiseksi.

4 TURVATTOMUUDEN TUNTEEN KOKEMINEN

4.1 Maailmantilan turvattomuus

Maailmantilanteeseen liittyvää turvattomuuden tunnetta on MTS:n tutkimuksissa mitattu myös perinteisesti pitkään. Kysymysmuoto on ollut seuraava: "Jos ajattelette nykyistä maailmantilaa kokonaisuutena, niin uskotteko Suomen ja suomalaisten elävän seuraavien viiden vuoden aikana turvallisemmassa vai turvattomammassa maailmassa kuin nykyään?" Tulokset esitellään seuraavassa kuviossa.

Kuvion 5 tulos vaikuttaa huomattavasti vaikeammalta tulkita kuin edellä tarkastellut maanpuolustustahdon trendit. Maailmanpolitiikan mullistukset eivät suoraan näytä vaikuttaneen kansalaisten mielipiteeseen turvallisuudesta tai turvattomuudesta. Bosnian sodan aikaan turvattomuuden kokeminen on ollut suurimmillaan ja sama vaikutus näyttäisi olevan USA:n tapahtumilla 11.9.2001. Kosovon sota puolestaan ei näyttäisi vaikuttaneen samalla tavalla turvattomuuden kokemisen lisääntymiseen. Lyhyen Georgian ja Venäjän välisen sodan jälkeen turvattomuus on samaa tasoa kuin 11.9.2001 tapahtumien jälkeen.

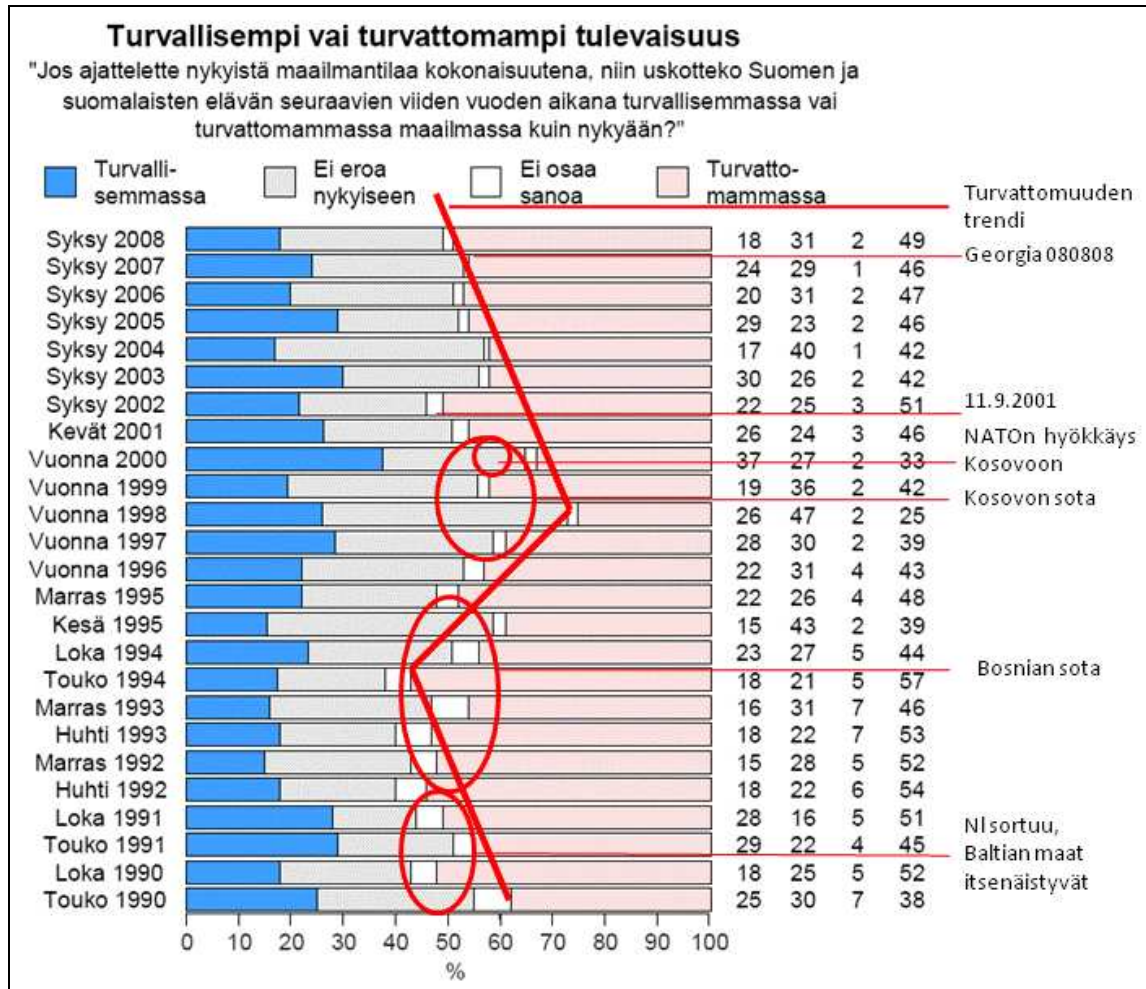
Vuodesta 2001 lähtien turvattomuuden kokeminen näyttäisi olevan melko tasaista, joten siitä lähtien lyhyemmän trendin voisi perustellusti piirtää toisinkin kuin kuvassa on tehty korostaen viime vuosien tasaisen korkeaa turvattomuuden tasoa. Näin voidaan sanoa, että samanlaista EU-efektiä kuin maanpuolustustahdon kohdalla ei ole havaittavissa, EU ei ole poistanut kansalaisen mielessään kokeman globaalin turvat-

⁶ Sinkko ym. 2008.

⁷ Kuronen 1995.

⁸ Aurén 2003.

tomuuden tunnetta. Kymmenessä vuodessa vuodesta 1998 lähtien turvattomuuden tunne on selvästi kasvanut ja pysynyt korkeammalla tasolla. Myös lyhyemmän aikavälin trendi vuodesta 2003 tai 2004 näyttäisi olevan turvattomuuden tunteen kasvava suunta.

Kuvio 5. Maailmantilan turvattomuuden kokeminen MTS:n tutkimusten mukaan vuosina 1990-2008⁹.

Samanlainen ilmiö on havaittu myös Ruotsissa tehdyissä Opinion-tutkimuksissa. Mitään tutkimustuloksia ei ole siitä, aiheutuuko tämä tulos siellä tapahtuneesta puolustusajattelun radikaalista muutoksesta ja mm. koulutettavien varusmiesikäluokkien jyrkästä pienentymisestä. Suomeksihan ei vastaavaa ole toteutettu. Joka tapauksessa näyttää siltä, että turvattomuuden kokemiseen on tulevaisuudessa syytä paneutua huomattavan laajasti.

Turvattomuuden kokemista voidaan tarkastella monella eri tasolla. Yksilölle turvattomuus on tietenkin psyykinen tila tai kokemus. Ei ole tutkimustuloksia maanpuo-

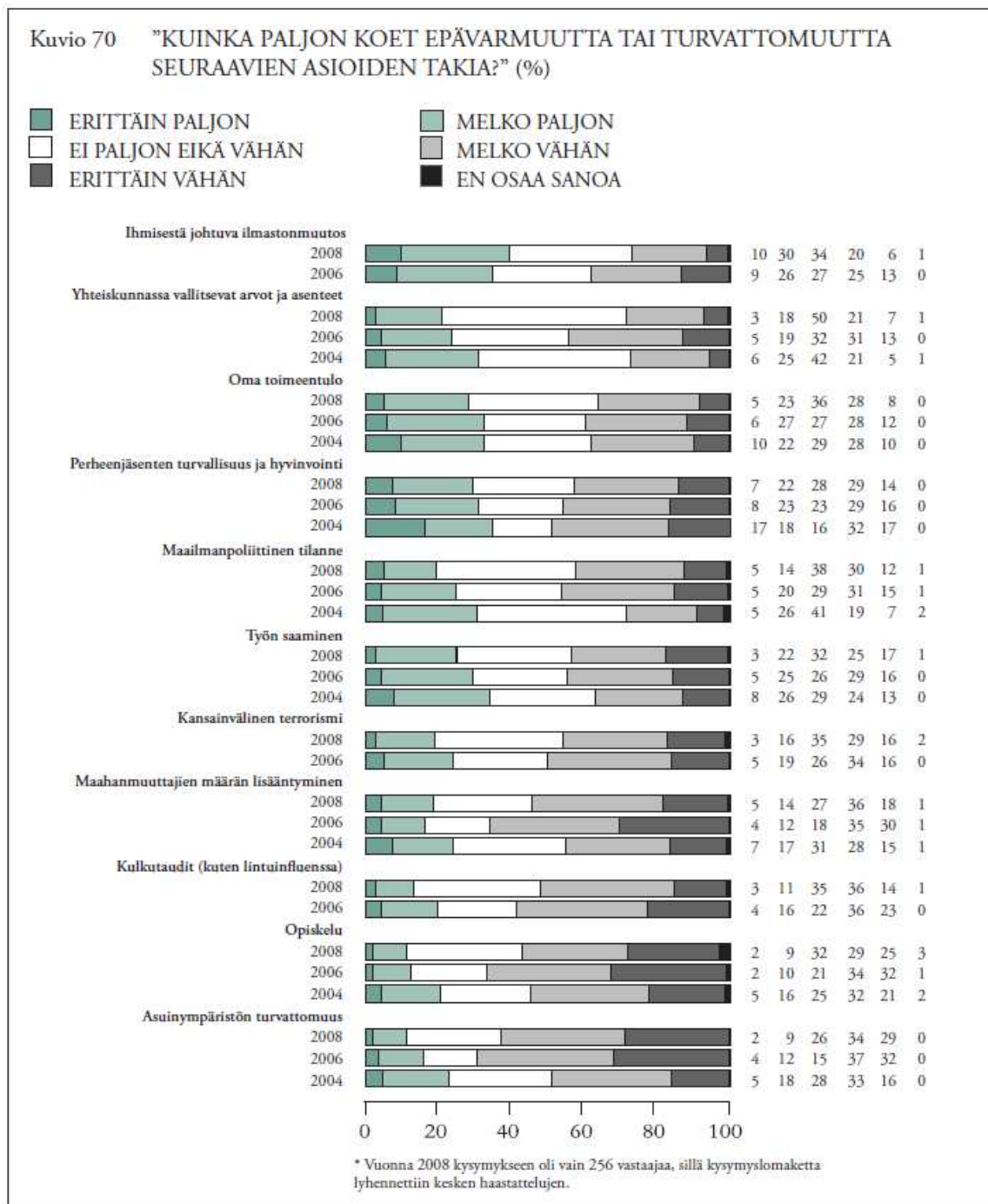
⁹ Kuvion lähde MTS 2008.

lustustahtoon liittyen siitä, miten kokonaisvaltainen yksilön turvattomuuskokemus on. Voidaan kuitenkin olettaa, että yksilön omassa kokemuspäiressään kohtaama turvattomuus heijastuu myös siihen, kuinka hän kokee poliittisen tai maailmanlaajuisen turvattomuuden. MTS:n mittaama turvattomuuden kokemus saattaa heijastaa siis yksilötason koettua turvattomuutta, vaikka sitä ei ole ajateltukaan mitata¹⁰. Tavallaan on puute, että MTS:n tutkimuksissa turvallisuuden/turvattomuuden tunteen mittaamista ei ole toteutettu laajan turvallisuuden käsitteen näkökulmasta.

Tässä on myös huomattava se, että naisten kokema turvattomuuden tunne on huomattavasti korkeammalla tasolla kuin miesten. MTS:n vuoden 2008 tutkimuksessa maailman arvioi muuttuvan turvattommaksi 58 % naisista kun miehillä vastaava osuus oli 40 %.

Turvattomuuden tunteen tutkimuksessa on – onneksi – saatu myös edellisiä positiivisempia tuloksia. 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopun Nuorisobarometri-tutkimuksissa keskeinen tulos on se, että nuorten kokema turvattomuus on vähentynyt. Tätä tarkastellaan kuviossa 6. Ainoa tutkittu asia, jossa nuoret vastaajat ovat kokeneet epävarmuutta tai turvattomuutta, on ”ihmisestä johtuva ilmastonmuutos”. Tutkimus on tehty ennen esim. Georgian ja Venäjän välisen sodan puhkeamista, joten tuloksissa heijastuu lähinnä tutkimuksen kattavan vuosikymmenen lopun hyvä taloustilanne. Myös yhteisöturvallisuus asuin ympäristön turvallisuutena näyttää nuorten mielestä parantuneen.

¹⁰ Ks. Leimu ym. 2008, s. 81.

Kuvio 6. Nuorten kokemia turvattomuuden tyyppisiä Nuorisobarometri-tutkimuksen mukaan¹¹.

Tammikuussa 2009 julkistetun turvallisuus- ja puolustuspolitiikan selonteon¹² mukaan voidaan puhua valtiokeskeisen, suvereniteettiin sidotun, turvallisuuden ohella sekä yhteisöllisestä että inhimillisestä turvallisuudesta. Vaikka tämä määritelmä ei olekaan tarkoitettu sellaisenaan tieteelliseksi käsitteenmäärittelyksi, kuvaa se samalla niitä viranomaistahoja, joille turvallisuudesta huolehtiminen kuuluu. Samalla sitä

¹¹ Myllyniemi 2008.

¹² Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009, s. 4.

voidaan pitää myös tietyllä tavalla turvallisuuden kausaaliketjuna: jos suvereniteettiin sidottua turvallisuutta ei saada toimimaan tai sitä ei pystytä puolustamaan eivät viranomaiset pysty huolehtimaan myöskään yhteisöllisestä turvallisuudesta tai inhimillisestä yksilökohtaisesta turvallisuudesta.¹³

Turvattomuuden kokemusta voidaan hahmottaa myös erilaisten riskikäsitteiden kautta. Turvallisuuden tai turvattomuuden lähikäsitteitä ovat riski, uhka, vaara ja pelko. Kaikkia näitä voidaan lähestyä politiikan tutkimuksen viitekehyksestä käsin samoin kuin yhteiskunnan sosiologian viitekehyksestä käsin.

Turvattomuuden perusulottuvuuksia analysoitaessa on voitu todeta myös ilmiön kontekstisidonnaisuus. Tähän liittyy myös se, että syrjäytyminen yhteisössä on nähty yhtenä keskeisenä turvattomuuden aiheuttajana¹⁴.

Ihmisen turvallisuus ja tunne siitä on jo kauan sitten sosiobiologisesti tarkasteluna lähtenyt henkilökohtaisesta turvallisuudesta, siitä onko ihminen saanut kotiluolassaan turvallisesti nukkua yön yli, lapsena tai aikuisena. Saman jatkumon toisena päässä on globaali turvallisuus, joka tavallisen kansalaisen kannalta on useimmiten hyvin abstrakti asia. Tätä jatkumoa on tarkasteltava uusimman turvallisuustutkimuksen mukaisesti sekä safety-turvallisuuden että security-turvallisuuden kannalta¹⁵. Tässä käsiteerottelussa ”safety” liittyy niin ns. puhtaisiin onnettomuuksiin tai inhimillisestä erehdyksestä johtuviin onnettomuuksiin ja erilaisiin vammojen mahdollisuuteen. Tällaista turvallisuutta ovat esimerkiksi palvelusturvallisuus tai liikenne- ja työturvallisuus. ”Safety” ei käsitteenä sisällä tahallisuutta tai tarkoituksellista vahingoittamispyrkimystä. ”Security” sisältää puolestaan tahallisuuden ja tarkoituksellisen vihamielisen toiminnan. Sitä ovat esimerkiksi rikollinen toiminta ja terrorismi. Käsitteeseen sisältyy myös positiivinen merkitys, joka kattaa sellaiset toimenpiteet tai pyrkimykset, joilla suojaudutaan tai suojataan näiltä uhkilta. Tätä käsiteanalyysia ei toistaiseksi ole yhdistetty maanpuolustusajattelun tai maanpuolustustahdon analyysiin.

¹³ MTS:n tutkimusten perusteella näyttää kuitenkin siltä, että kansalaisten maanpuolustusajattelussa kausaaliajattelu ei toimi vaan pikemminkin maan ja alueen puolustaminen nähdään arvona sinänsä.

¹⁴ Ks. esim. Niemelä 2000, ss. 21-37.

¹⁵ Ks. Hanén 2005.

4.2 Kansalaisten näkemyksiä tulevaisuudesta

Euroopan Komission teettämässä Flash Eurobarometri-tutkimuksessa kansalaisten odotuksista 20 vuoden kuluessa¹⁶ on nähtävillä seikkoja, jotka voidaan myös tulkita turvattomuuden tunteen aiheuttajiksi. Tutkimuksen suomalaisista vastaajista 72 % oli sitä mieltä, että 20 vuoden kuluttua monilla ihmisillä ei ole varaa maksaa tarvitsemaansa sairaanhoitoa. 74 % suomalaisista vastaajista arveli myös, että tulevaisuudessa tulisi olemaan entistä vaikeampaa asua kohtuuhintaisesti. Perhesiteiden löystymiseen uskoi 64 % suomalaisista vastaajista ja tämä osuus oli selvästi suurempi kuin EU:ssa keskimäärin. Alle puolet vastaajista (45 %) uskoi teknisen kehityksen parantavan ihmisten elämän laatua ja antavan enemmän aikaa itselle tai vietettäväksi perheen ja ystävien kanssa.

Tutkimuksen mukaan ihmiset kokevat tulevat työmarkkinat myös epävarmoiksi. Tutkimuksen suomalaisista vastaajista 74 % oli sitä mieltä, että vaikka henkilöllä olisi hyvä koulutus, ei ole mitään takuuta sille, että saisi hyvän työpaikan. Tässäkin asiassa suomalaiset ovat hieman pessimistisempiä kuin EU-kansalaiset keskimäärin.

Unionin jäsenmaiden joukossa näyttää tutkimuksen mukaan olevan niin, että luottavaisimmin tai optimistisimmin suhtautuvat ne jäsenmaat, jotka ovat aikaisemmin kuuluneet ns. itäblokkiin. Pessimistisiä ovat sen sijaan vanhojen suurten jäsenmaiden, Iso-Britannian, Italian, Ranskan ja Saksan kansalaiset. Mikäli epävarmuus näissä keskeisissä jäsenmaissa lisääntyy, ei se voi olla heijastumatta koko Unioniin ja sitä kautta myös Suomeen.

Tämän tutkimuksen aineistonkeruu on tehty huhtikuussa 2008, jolloin saman vuoden aikana pahaksi päässyt finanssikriisi, sitä seurannut taantuma ja mahdollinen lama useissa jäsenmaissa ei vielä vaikuttanut kansalaisten mielipiteisiin täydellä voimallaan. Jos tutkimus toistettaisiin esimerkiksi vuoden 2009 aikana, olisivat tulokseksi saatavat turvattomuuden tunteen ilmaiset vieläkin synkempiä.

4.3 Maailmantilan turvattomuus varusmiesaineistossa

PvKK:n varusmiestutkimus 2005:ssä mitattiin yleisen maailmantilanteen huomioon ottavaa turvallisuuden tunnetta yhdellä yksinkertaisella kysymyksellä. Osoittautui, että mittari on sikäli vaikea, että korrelaatioita ei muihin tutkimuksessa kartoitettuihin tekijöihin juuri löytynyt. Tehdyssä faktorianalyysissä maailmanpoliittisen turvatto-

¹⁶ Flash Eurobarometer 227 2008.

muuden tunne latautui erikseen omalle faktorilleen. Lievä korrelaatio saatiin muuttujaan, joka kuvasi turvallisuuspoliittista epävarmuutta niin, että muuttujaan oli kerätty summamuuttujamaisesti ei osaa sanoa -vastaukset viiteen turvallisuuspolitiikkaan liittyvään kysymykseen.

Merkitsevä negatiivinen korrelaatio löydettiin sosiaalisen pääoman yhdistettyyn muuttujaan, jossa oli kaikkiaan 16 osiota. Tässä tutkimuksessa sosiaalinen pääoma oli operationalisoitu niin, että se kuvasi lähinnä yksilön resursseja, jotka hän on saanut perheen, koulutuksen ja yleensä sosiaalisten verkostojensa kautta. Tämä viittaa siis siihen, että turvallisuuden tunne voidaan katsoa persoonallisuuden piirteeksi, jota sosiaalinen ympäristö heikentää tai vahvistaa. Sosiaalisesti huono-osaisimmat kokevat enemmän turvattomuuden tunnetta.

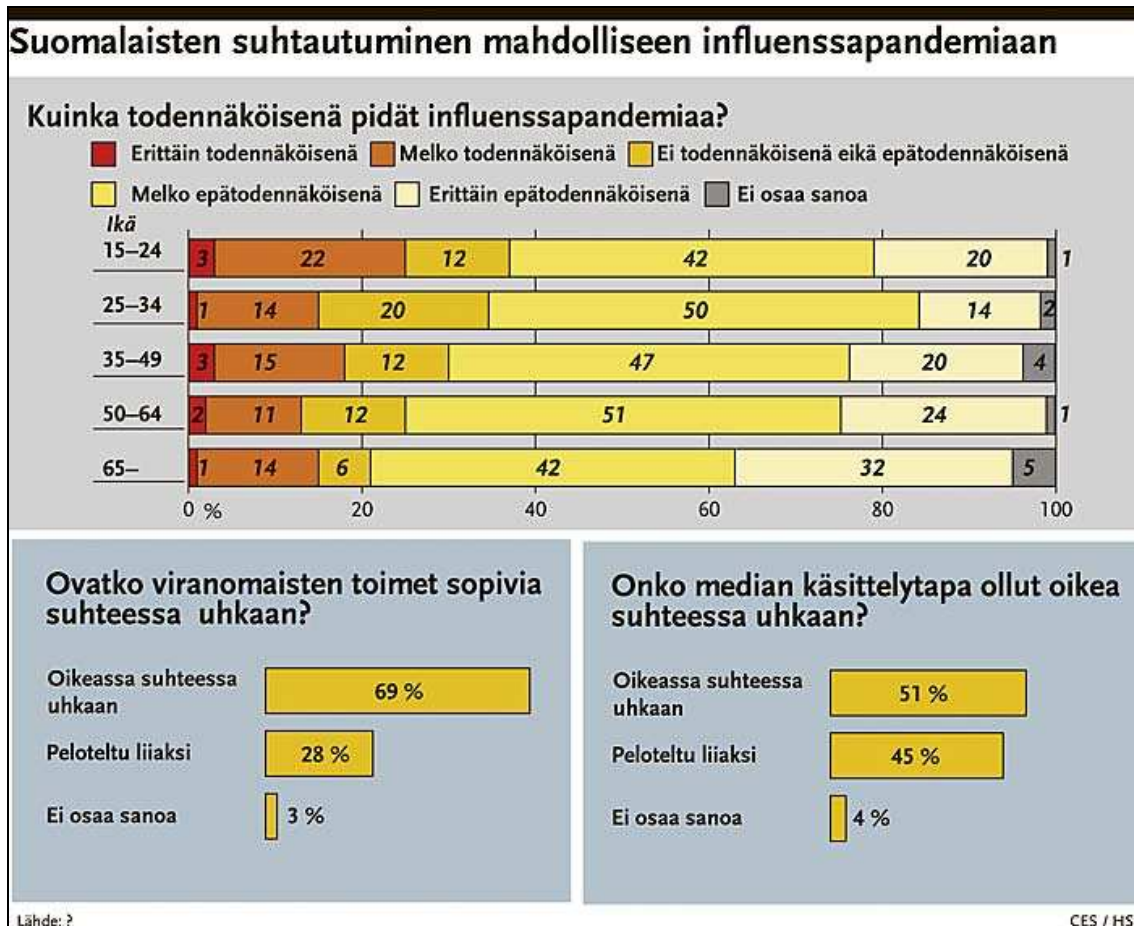
Varusmiesten kokema turvallisuus/turvattomuus poikkeaa kuitenkin selvästi tuloksesta, joka saadaan käyttämällä haastattelututkimuksessa samaa kysymystä koko kansaa edustavalle otokselle. Varusmiesten näkemys on, että tilanne ei nykyisestä muutu (65 % vastasi näin), kun esimerkiksi MTS:n tutkimuksessa vuoden 2005 lopulla 37 % vastanneista miehistä sanoi maailman muuttuvan turvallisemmaksi, mutta vastaavasti aivan yhtä suuri osuus vastaajista arvioi maailman muuttuvan turvattommaksi. Tilanteen samanlaisena säilymiseen uskovien osuus oli siis selvästi vähemmistönä. Naisista enemmistö (55 %) arvioi maailmantilanteen muuttuvan turvattommaksi.

Varusmiestutkimuksen aineistossa ilmeni myös, että koettu turvallisuuden/turvattomuuden tunne ei korreloinut lainkaan varusmiehen henkilökohtaisen maanpuolustustahdon kanssa. Sama ilmiö on havaittu myös tutkittaessa kansalaisten koetun turvattomuuden yhteyttä maanpuolustuksen harrastamiseen – koettu turvattomuus ei suinkaan lisää maanpuolustusaktiiviteettia, vaan on siitä aivan irrallinen ilmiö¹⁷.

4.4 Median osuus kansalaisten turvattomuusarvioissa

On mahdollista esittää hypoteesi, että kansalaisten arviointiin turvattomuuden kasvamisesta vaikuttaa myös se, kuinka paljon turvallisuuteen liittyviä asioita uutisoidaan ja käsitellään mediassa, ja millä tavalla ja missä sävyssä tuo käsittely tapahtuu. Tällaista pitkän aikavälin seuranta ei tietävästi ole olemassa, joten on turvauduttava yksittäistapausten analyysiin. Yksi mahdollinen tällainen yksittäistapaus on lintuinfluenssa ja sen uhka.

¹⁷ Vuorisjärvi 2003.

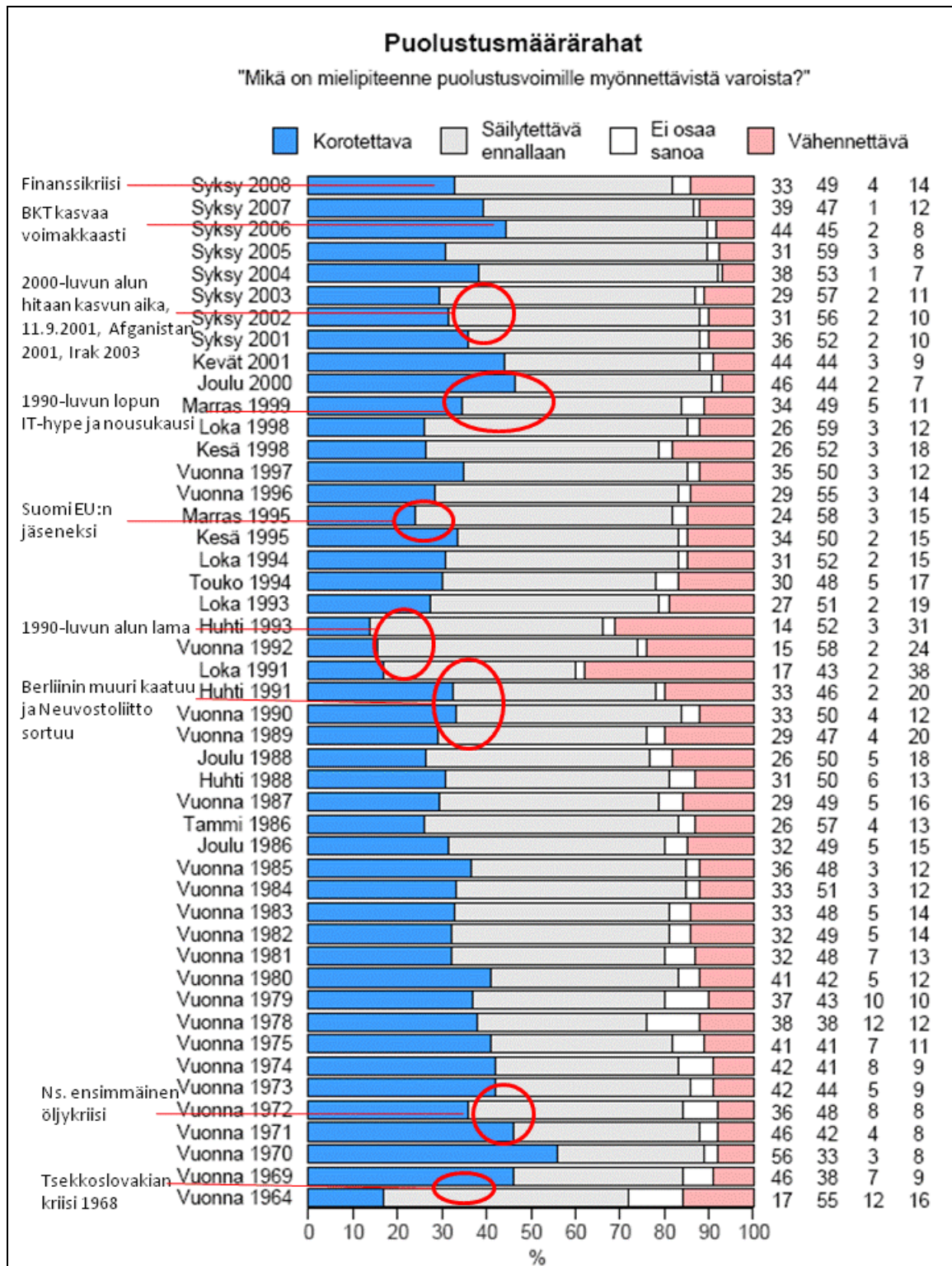

Kuvio 7. Suomalaisten suhtautuminen lintuinfluenssaepidemiaan HS.fi 3.4.2006 mukaan.

Nyt kun tuosta kansalaisiin kohdistuneesta kyselystä on jo jonkin aikaa ja tiedetään, että mitään lintuinfluenssaepidemiaa ei tullut ainakaan vuosina 2006–2008, voidaan tehdä joitakin varovaisia johtopäätelmiä. Huomattavan suuri osa kansalaisista kuitenkin piti epidemiaa todennäköisenä, ja kuviosta havaitaan lisäksi, että taipuvaisimpia tähän ajatteluun olivat nuoremmat ikäryhmät. Lisäksi jo tuossa vaiheessa lähes puolet kansalaisista oli sitä mieltä, että media oli pelotellut liiaksi. Nyt voidaan todeta, että monet asiallisinakin pidetyt viestit olivat todennäköisesti uhkaa yliarvioivia, koska mitään epidemiaa ei tullut.

Tämän pohjalta voidaan siis ajatella, että informaation lisääntyminen yhteiskunnassamme, jota perustellusti voimme nimittää tietoyhteiskunnaksi, sisältää helposti uhkien yliarvioimisen mahdollisuuden. Informaatioyhteiskunnasta on näin helposti tullutkin säikky-yhteiskunta. Turvallisuuden tunne ei näin toimien ainakaan lisäännä. Lintuinfluenssauhan aikanakin ylireagointia oli nähtävissä mm. siinä, että Tamiflu-lääke myytiin apteekeista loppuun, vaikka lääkkeen teho nimenomaan lintuinfluenssaan on vähäinen.

5 NÄKEMYS PUOLUSTUSVOIMILLE MYÖNNETTÄVIEN VAROJEN KOROTTAMISESTA

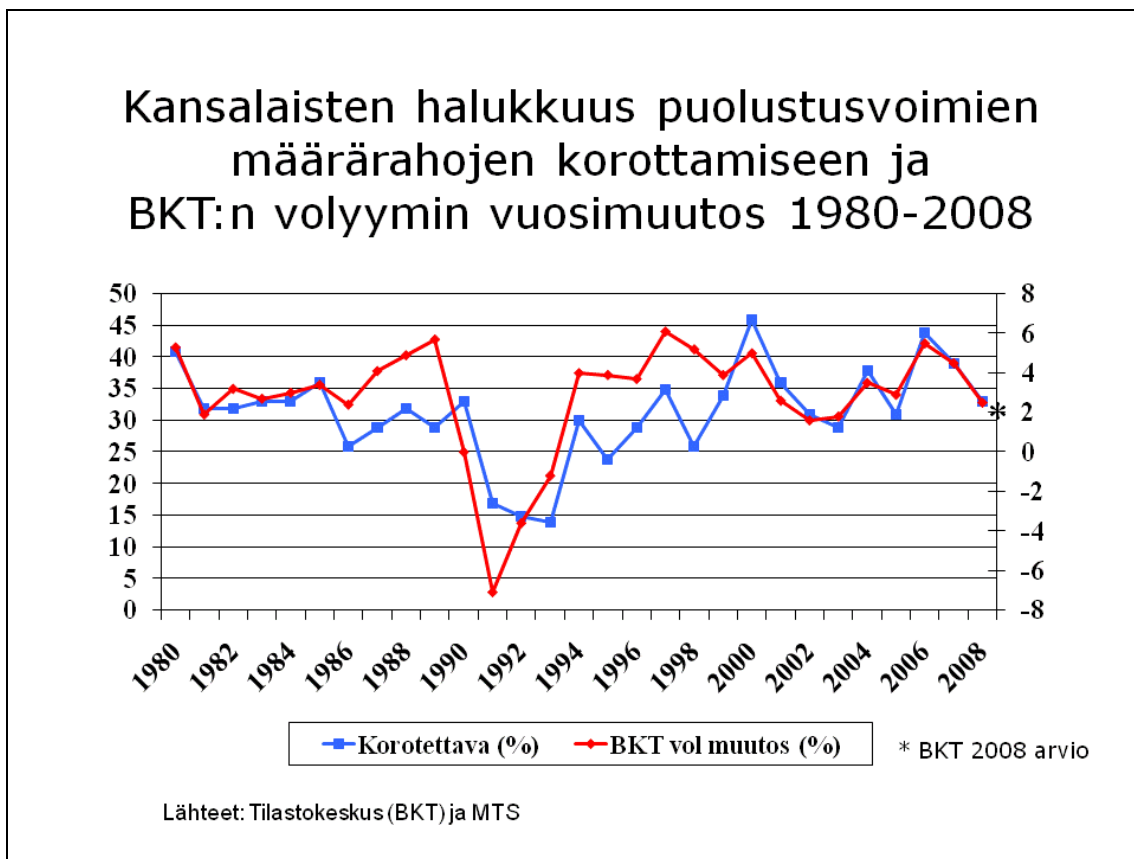

Kuvio 8. Kansalaisten mielipide puolustusvoimille myönnettävistä varoista vuosina 1964-2008 MTS:n tutkimusten mukaan (MTS 2008, päällemerkinnyt tutkijan).

Yksi MTS:n tutkimuksissa totutusti mitattu kysymys on ollut kansalaisten näkemys puolustusvoimille myönnettävistä varoista ja nimenomaan siitä, pitäisikö niitä korottaa. Tätä aikasarjaa tarkastellaan seuraavassa kuviossa (kuvio 8).

Kuvion tulosta on tässäkin tapauksessa hieman hankala tulkita pelkästään siitä näkökulmasta, mikä saadaan maailman kriisi- ja uhkakuvien perusteella. Tilanne näyttää huomattavasti selkeämmältä, kun otetaan huomioon talouden ja nimenomaan Suomen talouden tilanne.

Näyttääkin siltä, että rahaa oltaisiin valmiita myöntämään lisää silloin, kun taloudessa menee hyvin eli on nousukausi. Päinvastaisessa tilanteessa kansalaiset ovat halunneet kiristää puolustusvoimien rahahanoja. Tätä asiaa tarkastellaan vielä seuraavassa kuviossa (kuvio 9).

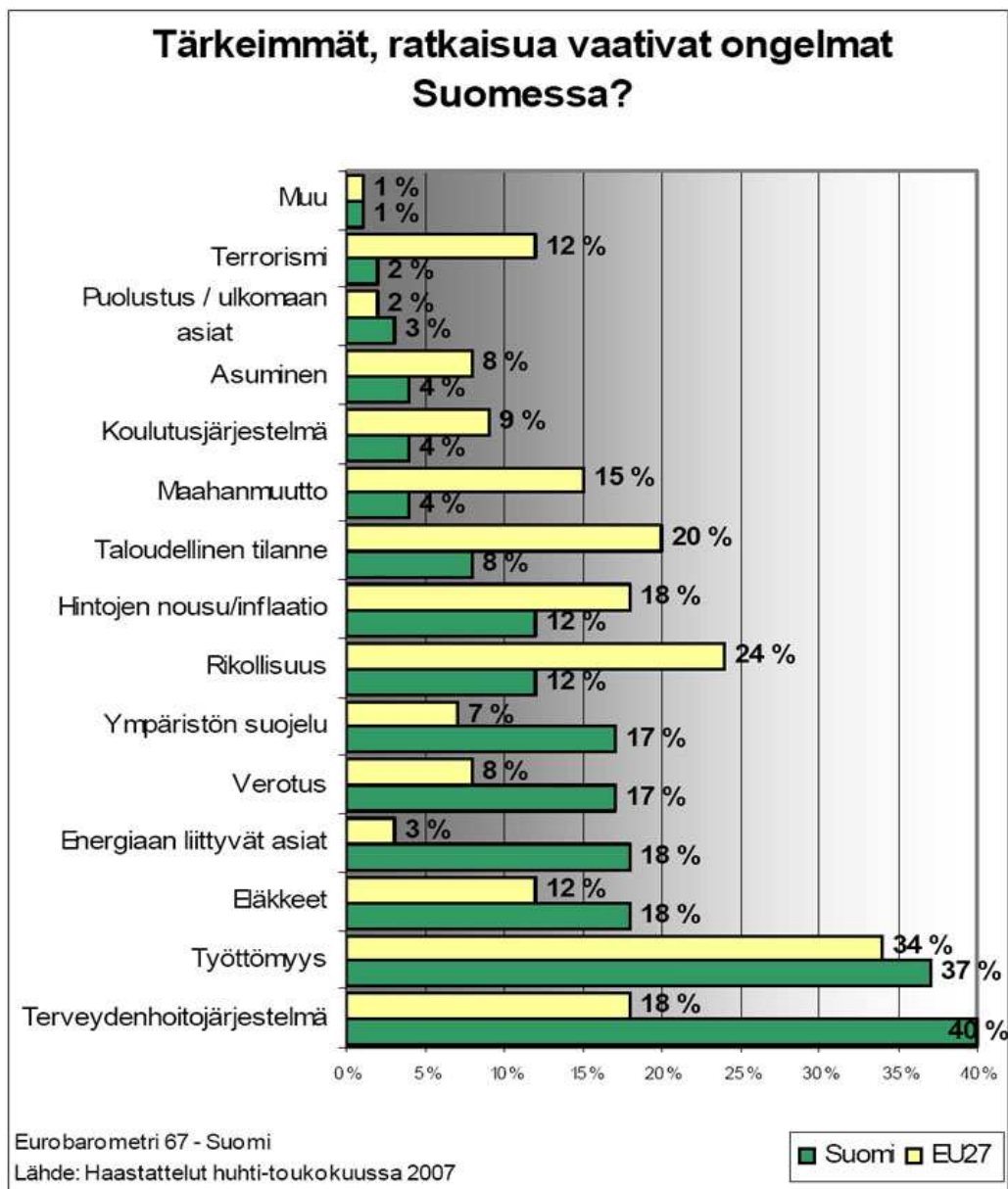

Kuvio 9. Kansalaisten halukkuus puolustusvoimien määrärahojen korottamiseen MTS:n tutkimusten mukaan (vasen asteikko) ja BKT:n volyymin vuosimuutos (oikea asteikko) 1980-2008.

Kuviosta havaitaan, että kaksi esitettyä kuvaajaa ovat erittäin lähekkäin toisiaan tarkastelujakson alussa ja taas sen lopulla, mutta kokonaisuutenakin kuvatut ilmiöt vaihtelevat selvästi lähellä toisiaan. Niiden keskinäinen korrelaatiokerroin on .682. Tulkinta tästä on se, että kansalaisten puolustusvoimien määrärahanäkemyksiin vaikuttaa enemmän talouden yleinen tila eli näkemys käytettävissä olevista resursseista kuin

puolustusvoimien todellinen tarve esimerkiksi maailmanpolitiikassa esiintyvien uhkien muodossa.

Maanpuolustustahdon mittaamista ajatellen tämä tarkoittaa myös sitä, että kansalaisten puolustusmäärärahanäkemys ei ole hyvä maanpuolustustahdon mittaamisen osatekijä. Tässä on lisäksi otettava huomioon se, että nykytilanteessa puolustusmäärärahojen prioriteetti on kansalaisten mielestä pieni, koska maanpuolustusta ei nähdä ratkaisua vaativana ongelmana. Tätä asiaa on tutkittu EU:n komission tilaamissa Eurobarometritutkimuksissa.

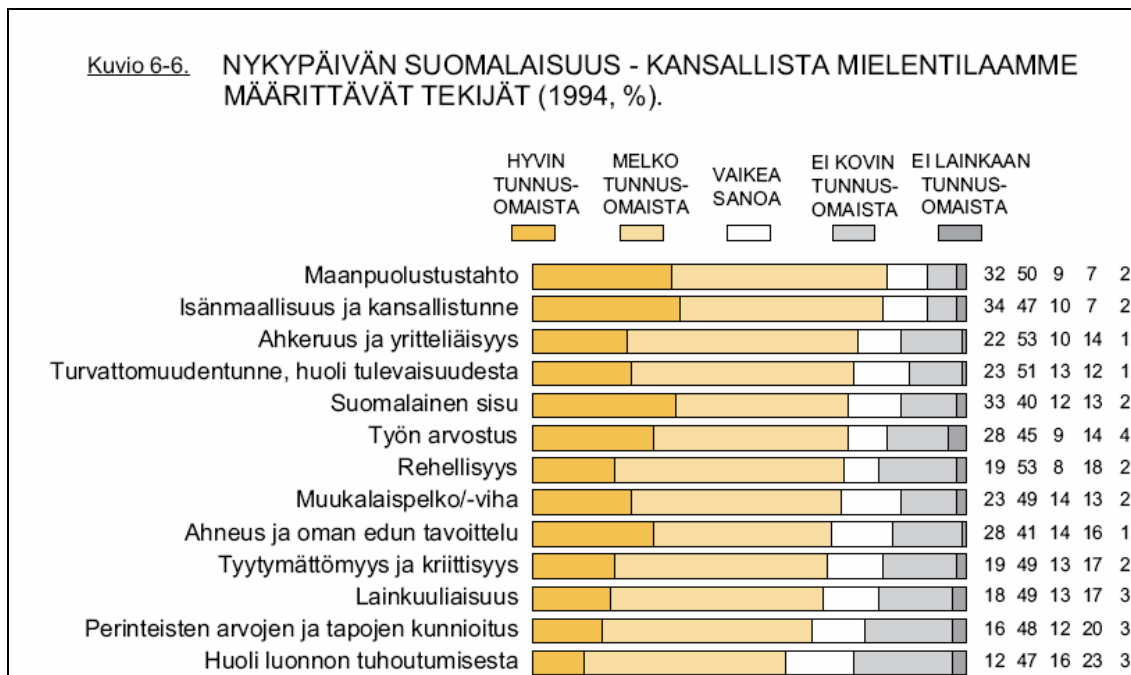
Kuvio 10. Tärkeimmät, ratkaisua vaativat ongelmat Suomessa ja EU:ssa Eurobarometritutkimuksen mukaan keväällä 2007.

Suomen kansalaisten mielestä tärkeimmät ratkaisua vaativat ongelmat ovat yksilön hyvinvointiin liittyviä asioita, terveydenhoitojärjestelmämme, työttömyys ja eläkkeet. Syksyllä 2008 tehdyssä tutkimuksessa tulokset olivat hyvin samantapaiset, kuitenkin hintojen nousu/inflaatio nousi toiseksi tärkeimmäksi ongelmaksi 33 %:n osuudella. Tämä ei tulosten tulkintaa muuta.

6 KANSALLINEN IDENTITEETTI JA MAANPUOLUSTUSTAHTO

6.1 Identiteettiä muodostavia tekijöitä

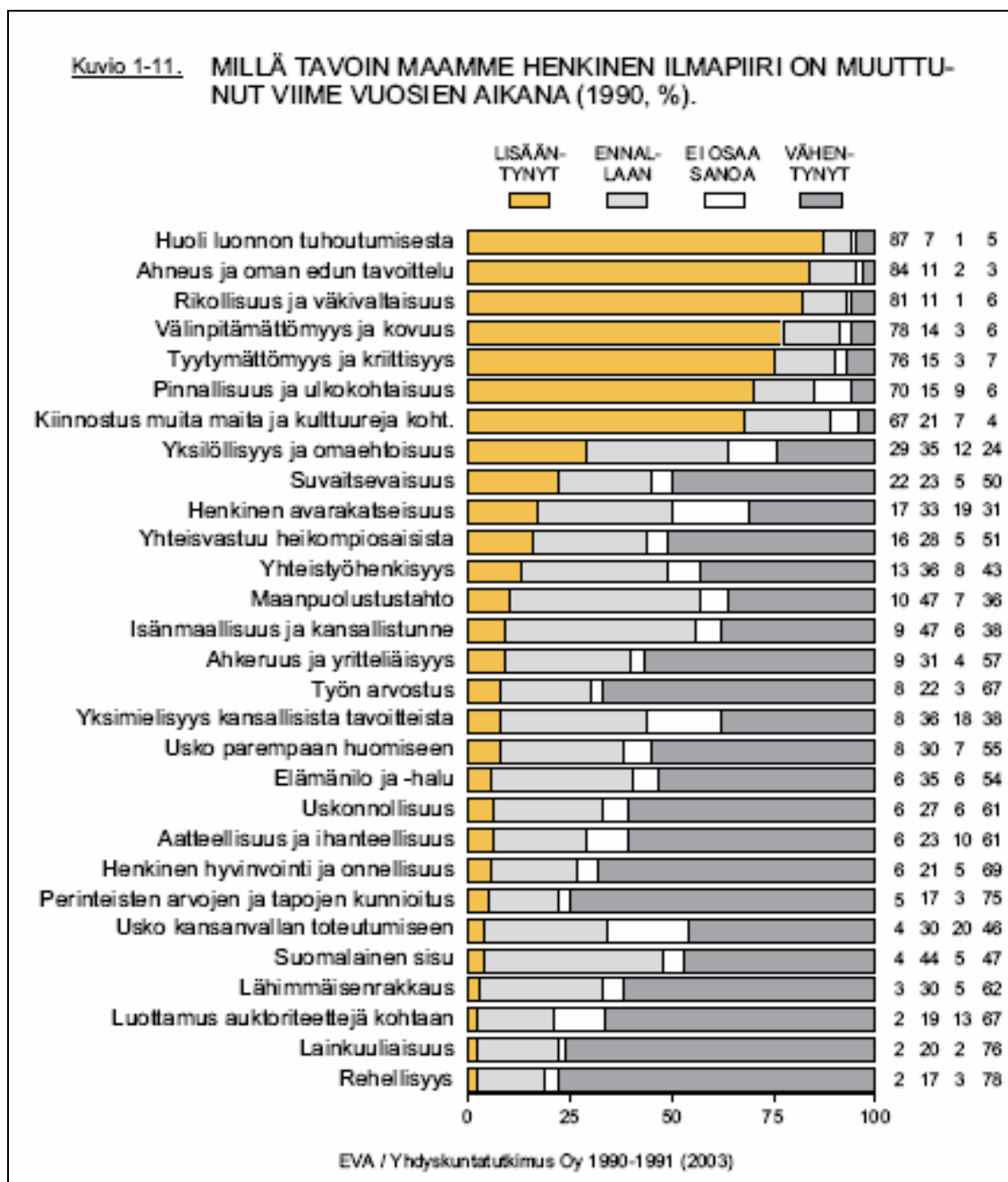
Tässä yhteydessä ei ole tarkoitus tarkastella suomalaisten kansallista identiteettiä maanpuolustustahdon kannalta laajasti. Tämä teema voisi olla hyvinkin oman erillisen tutkimuksensa aihe. Mitenkään uusi tieto ei ole se, että identiteettimme liittyy voimakkaasti itsenäisyyden tunteeseen ja sitä kautta näkemykseen itsenäisyyden puolustamisen tärkeydestä. Seuraava kuvio esittää yhden tutkimustuloksen Evan tutkimuksista.

Kuvio 11. Suomalaista identiteettiä muodostavia tekijöitä EVA:n tutkimuksen mukaan.

Tutkimustulokseen liittyy kuvion mukaan vielä – toki aivan luonnollisesti ja ymmärrettävästi – kansalaisten käsitys siitä, että isänmaallisuus ja kansallistunne ovat tun-

nusomaisia toisille kansalaisille. ”Käsitys omissa käsissä pidettävästä maanpuolustuksesta – älä luota vieraan apuun – elää Suomessa tavattoman voimakkaana.”

Kuvio 12. Henkisen ilmapiirin muuttuminen EVAn tutkimuksen mukaan.

Tämä ajatusmalli on säilynyt edelleen 2000-luvulla. Vuoden 2008 lopulla tehdyn Eurobarometritutkimuksen mukaan¹⁸ 80 % tutkimuksen suomalaisista vastaajista on sitä mieltä, että puolustuksesta ja ulkomaanasioista pitää päättää Suomen hallituksessa eikä EU:n elimissä. Raportin mukaan suurin osa EU-kansalaisista antaisi Euroopan unionille päätösvallan asioissa, jotka koskevat maanpuolustusta ja ulkomaan asioita.

¹⁸ Eurobarometri 70 2009, s. 39-40.

Ero Suomen ja muiden jäsenmaiden välillä näitä asioita koskevissa mielipiteissä on suuri. Jostakin syystä maanpuolustusasioita koskevassa keskustelussa joskus ilmaistaan sama asia niin, että Suomi on ”poikkeava” (esimerkiksi pitäessään yllä yleistä asevelvollisuutta). Näin suomalaiselle maanpuolustusajattelulle saadaan negatiivinen konnotaatio.

Samassa EVA:n tutkimussarjassa on selvitetty myös kansalaisten käsityksiä arvojen ja asenteiden muuttumisesta. Maanpuolustustahdolle ja isänmaallisuudelle on tulosten mukaan tyypillistä niiden pysyvyys. Tätä kuvataan kuviossa 12.

”Ennallaan” vaihtoehdon on valinnut 47 % vastaajista sekä maanpuolustustahdon että isänmaallisuuden kohdalla. Lähimmäksi tulee suomalainen sisu, josta 44 % vastaajista on sitä mieltä, että se on ennallaan. Selvästi yli kolmannes tämän tutkimuksen vastaajista on ollut kuitenkin sitä mieltä, että maanpuolustustahto ja isänmaallisuus ovat vähentyneet.

6.2 Maailmankansalaiset ja suomalaisuuteen pitäytyneet

Vuonna 2004 tuli kuluneeksi 50 vuotta siitä, kun silloinen kapteeni Jaakko Valtanen teki Sotakorkeakoulun diplomityönään tutkimuksen maanpuolustustahdosta ja maanpuolustushengestä. Työllä – vaikka se jäikin punaleimaisena salaiseksi vuosikymmeniksi – oli voimakas merkitys tekijänsä ajattelulle. Sittenkin puolustusvoimain komentajaksi edenneen Valtasen monet tehtävät ja myös ensimmäiset tehtävät heti sotakorkeakoulun jälkeen olivat sellaisia, joissa Valtasen näkemykset varmasti vaikuttivat ja levisivät laajemmalle puolustusvoimien piirissä.

Huhtikuun 15. päivä 2004 pidetyssä Sotatieteen päiviin liittyvässä seminaarissa julkaistiin Valtasen tutkimus sellaisenaan uudelleen. Erityistä tutkimuksessa oli se, että siinä ensimmäisen kerran sovellettiin mielipidetutkimusten menetelmiä puolustusvoimissa tehdyssä tutkimuksessa. Käytännön aineistonkeruun toteutti Suomen Gallup Oy. Nyt tutkimuksen uuden julkistamisen yhteydessä sama yhtiö teki uuden tutkimuksen Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen laitoksen tilauksesta. Tässä tutkimuksessa toistettiin soveltuvien osien 50-vuotiaan tutkimuksen kysymyksistä.

Tutkimuksen mukaan suurin osa suomalaisista identifioi itsensä pelkästään suomalaiseksi, ei maailmankansalaiseksi tai eurooppalaiseksi. Vastaajista 70 prosenttia samaistaa itsensä pelkästään suomalaiseksi. Pohjoismaalaisena itseään pitää 14 prosenttia vastaajista ja eurooppalaisena 10 prosenttia. Ainoastaan 5 prosenttia vastaajista on mieleltään maailmankansalaisia.

Vastaajien ryhmittely muodostui kuitenkin huomattavasti mielenkiintoisemmaksi, kun käyttöön otettiin yhtä aikaa useampia tekijöitä ns. klusterianalyysissä. Analyysin tuloksena saatiin kolme ryhmää: Laajan identiteetin omaksuneet, epävarmat suomalaisuuteen tukeutuneet sekä puolustustahtoiset suomalaiset.

Laajan identiteetin omaksuneita on tutkimuksen vastaajissa noin 20 prosenttia, ja he muodostavat monin tavoin vastakohdan enemmistölle, maanpuolustustahtoisille ”perinteisille” suomalaisille, joita on vastaajien joukossa enemmistö, 54 prosenttia. Väliin jää epävarmojen suomalaisuuteen tukeutuvien ryhmä, johon luokiteltiin 26 prosenttia tutkimuksen vastaajista.

Laajan identiteetin ryhmän jäsenet ovat mielestään maailmankansalaisia, eurooppalaisia tai pohjoismaalaisia, mutta vahvoja siteitä suomalaisuuteen he eivät tunne. Tämän ryhmän jäsenet ovat nuorehkoja, hyvätuloisia ja asuvat useimmiten pääkaupunkiseudulla tai yleensä kaupungeissa. Sukupuoli ei näitä ryhmiä erottele, eikä puoluekannankaan mukaan saada tilastollisesti merkitseviä eroja. Näyttäisi kuitenkin siltä, että laajan identiteetin ryhmässä painottuvat Kokoomuksen sekä Vihreiden kannattajien osuudet. Maanpuolustustahto tässä ryhmässä on lievästi keskimääräistä pienempi, 70 prosenttia ryhmään kuuluvista on sitä mieltä, että Suomea pitää puolustaa hyökkäyksen sattuessa.

”Perinteisten” suomalaisten ryhmään luokittuu tässä analyysissä siis kuitenkin yli puolet vastaajista. Heidän joukossaan 84 % on sitä mieltä, että hyökkäyksen sattuessa maata pitää puolustaa. Tässä ryhmässä ei erityisesti painotu mikään ikäryhmä. Josain määrin muita enemmän ryhmässä on Keskustapuolueen ja SDP:n kannattajia. Erityisesti tämän ryhmän ajatteluun näyttää kuuluvan se, että viiden vuoden kuluttua elämme turvallisemmassa maassa kuin nyt – 73 prosenttia ryhmän jäsenistä sanoo näin.

Toisaalta tämän ryhmän jäsenistä 71 % on sitä mieltä, että maassamme tehdään turhia muutoksia pelkästään muutoksen tekemisen halusta. Tuloiltaan tämän ryhmän jäsenet ovat enemmänkin pieni- ja keskituloisia kuin suurituloisia. Ryhmän ajattelussa näyttää painottuvan tietty usko turvallisuuteen, mutta samalla myös kaipuu asioiden pysyvyyteen. Ryhmän jäsenistä myös 88 prosenttia sanoo kertomansa puoluekannan olevan varma tai melko varma. Merkittävää onkin, että ihmisten äänestysaikomuksen varmuus on sitä suurempi, mitä varmemmin he identifioivat itsensä pelkästään suomalaisiksi.

Epävarmojen suomalaisten ryhmä on löydettyistä kolmesta ryhmästä ehkä ajatuksia herättävin. Tämä ryhmä on maailman muutoksissa joutunut lisääntyvän epävarmuu-

den tilaan. He tuntevat kyllä olevansa vakaasti suomalaisia, mutta esimerkiksi maan puolustamisesta he sanovat usein, että eivät tiedä. He eivät ole puolustusvastaisia vaan epävarmoja. Epävarmuus näkyy ryhmän antamissa vastauksissa myös siten, että monissa kysymyksissä he valitsevat ”en osaa sanoa” -vaihtoehdon.

Epävarmojen ryhmässä painottuvat maaseudulla asuvien, iäkkäiden ja pienituloisten osuudet. Ryhmässä on muihin verrattuna eniten yli 65-vuotiaita. Tyypillistä ryhmälle on myös se, että äänestysaktiivisuuden puute on siinä suurimmillaan, jopa 44 prosenttia ryhmään luokittuneista sanoo, että ei äänestäisi jos vaalit olisivat nyt.

Tämä analyysi tuo esiin siis yhden maanpuolustustahtoon tulevaisuudessa mahdollisesti enemmänkin vaikuttavan tekijän: kansalaisten epävarmuuden, syrjään vetäytymisen ja haluttomuuden ottaa kantaa asioihin ja erityisesti haluttomuuden ottaa vastuuta asioista. Maanpuolustustahdon säilymisen ja kehittymisen kannalta tässä on selvä hiljainen signaali.

7 PUOLUSTUSVOIMIEN MAINE JA SIIHEN SISÄLTYVIÄ RISKEJÄ

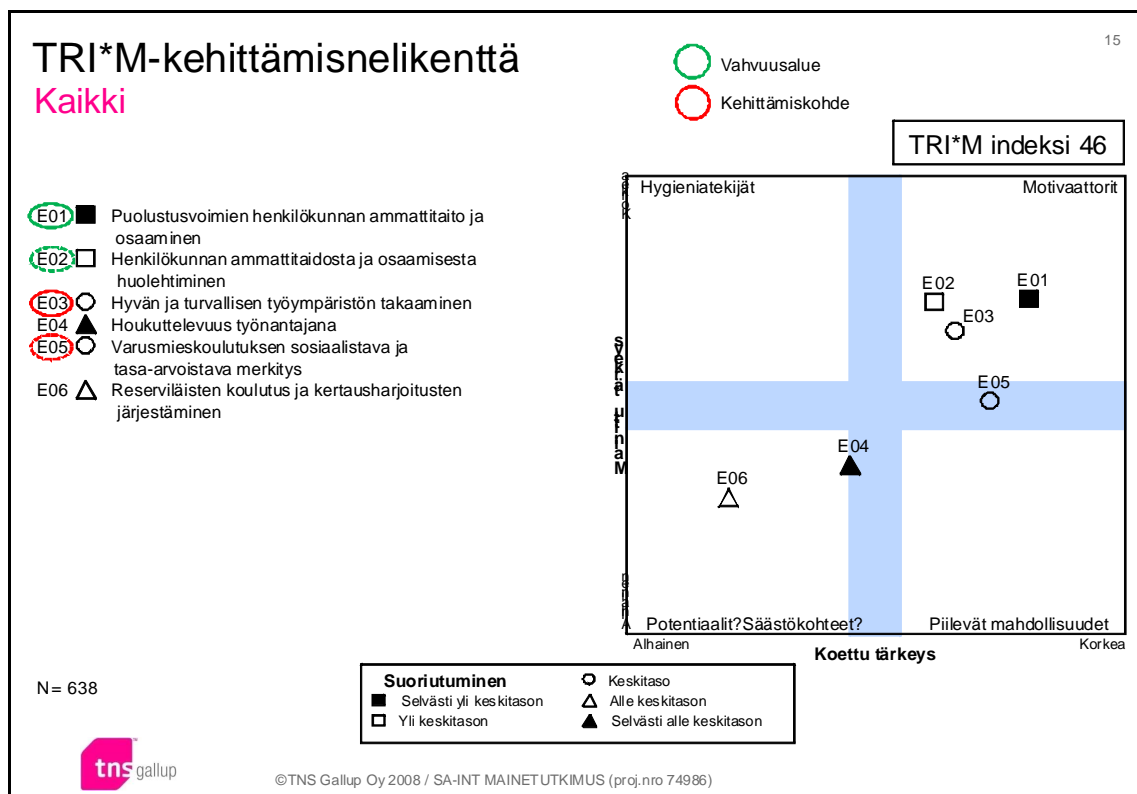
Osana Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen laitoksen strategisen johtamisen tutkimusprojektia¹⁹ tutkittiin kesällä 2008 kansalaisten näkemyksiä käyttämällä TNS-Gallup Oy:n TRI*M-tutkimusmenetelmää. Tässä yhteydessä ei ole tarkoituksenmukaista selvittää tutkimuksen kaikkia tuloksia, vaan esille otetaan kaksi tekijää, joilla saattaa olla merkitystä kansalaisten maanpuolustustahdolle. Samalla ne voidaan tulkita puolustusvoimien maineriskeiksi.

Ensimmäinen näistä tekijöistä on kertausharjoitukset ja niiden järjestäminen, ja toinen kansalaisten suhtautuminen vanhaksi käyneiden aseiden sulattamiseen romuraudaksi.

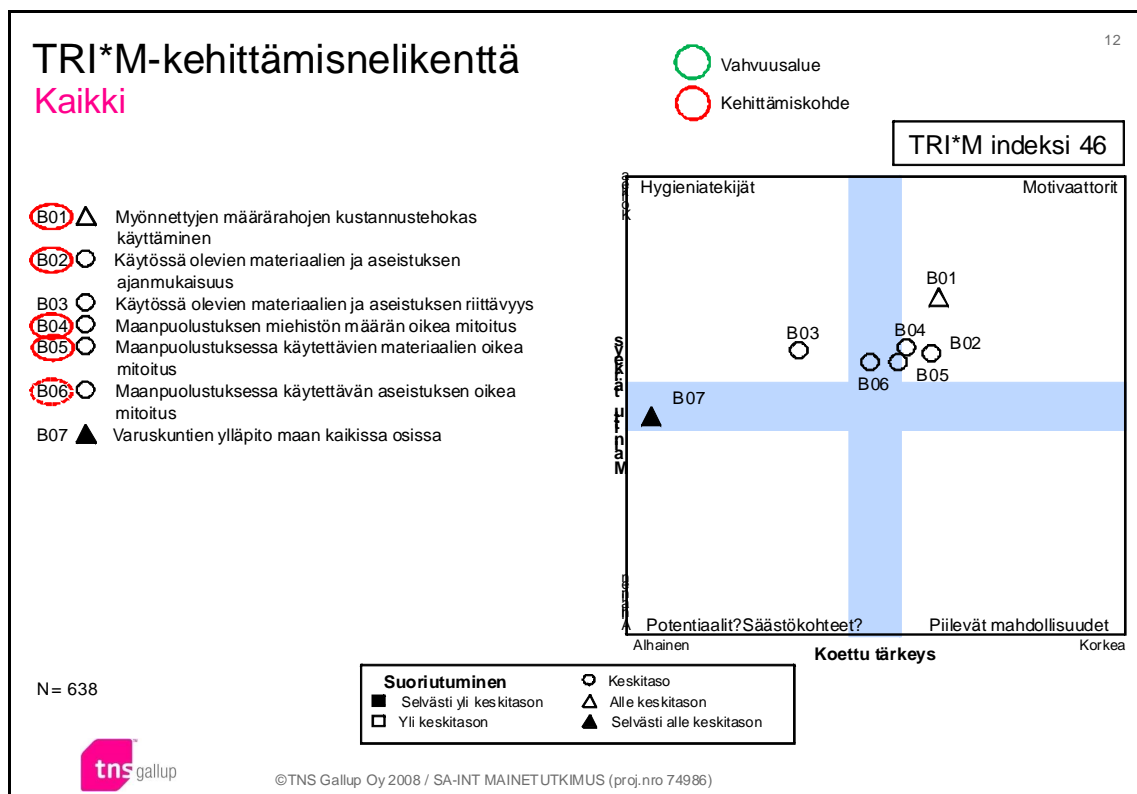
Tässä käytetyn tutkimusmenetelmän tulkinnan mukaan kuvion vasen alakulma viittaa siihen, että vastaajien arvostus siihen sijoittuvalle tekijälle on (suhteellisesti) vähäinen. Tulosta voidaan tulkita niin, että vastaajat eivät arvosta reserviläisten koulutusta ja kertausharjoitusten järjestämistä sellaisena kuin ne nykyään toimivat. Yksi selitys tälle voi olla se, että vastaajat eivät miellä kertausharjoituksia asevelvollisuuteen kuuluvaksi palvelukseksi samalla tavalla kuin varusmiespalvelusta. Toinen tulkinta voi

¹⁹ Terho 2009.

olla se, että vastaajien mielestä kertausharjoituksia ei tarvita siinä määrin kuin niitä järjestetään. Tähän saattaa liittyä se, että puolustusvoimat mahdollisesti on antanut samansuuntaista viestiä kertausharjoitusten vähäisestä arvostuksesta vähentäessään harjoitusten määrää rahoitussyistä tiukan talouden aikoina. Käytännössä kertausharjoitusten vähäinen arvostus näkyy siinä, että viime vuosina lykkäystä harjoituksesta on anonut ja saanut 20–30 % harjoitukseen käsketyistä, joskus jopa 40 %. Tätä tulosta voidaan pitää selvänä heikkona signaalina siitä, että asevelvollisten maanpuolustustahto on alentunut.

Tämäkin tutkimustulos on tulkittavissa puolustusvoimien maineriskiksi ja sitä kautta myös mahdollisesti maanpuolustustahtoon vaikuttavaksi tekijäksi.

Kuvio 14. Materiaalien riittävyyden ja kustannustehokkaan käytön kehittämisenelikkentä puolustusvoimien mainetutkimuksen (TNS TRI*M) mukaan.

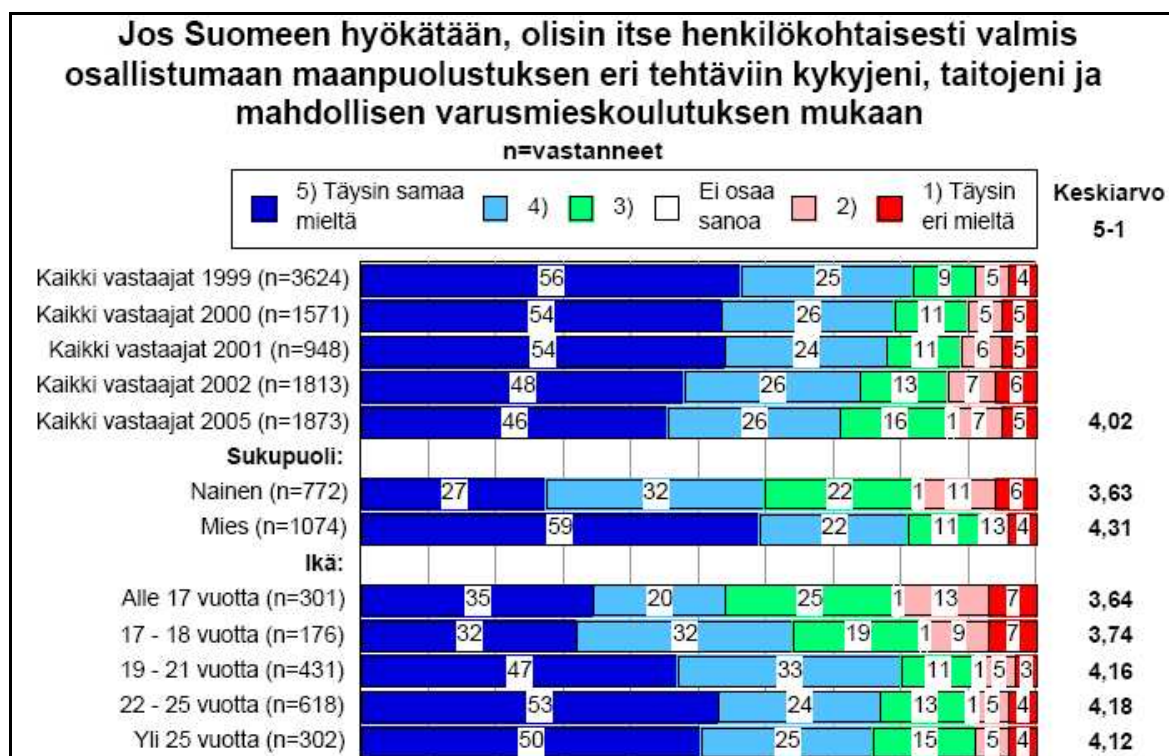
8 KANSALAISEN IKÄ JA SUHTAUTUMINEN MAANPUOLUSTUKSEEN

8.1 Nuorten alentumassa oleva maanpuolustustahto

Seuraavassa kuviossa tarkastellaan PvKK:n ns. Nuorisotutkimuksen tulosta maanpuolustustahdosta yhdellä kysymyksellä mitattuna. Tutkimuksen kohderyhmänä ovat eri oppilaitosten oppilaat, ja tulos liittyy tutkimukseen, jolla kartoitettiin puolustusvoimien työnantajakuva. Vastaajat eivät siis edusta koko Suomen samanikäistä väestöä, mutta tulosta voidaan pitää selvästi suuntaa-antavana.

Kuvion 15 mukaan maanpuolustustahto näyttää alenevaa suuntaa vuoteen 2005 tultaessa. Samalla kuitenkin huomataan, että maanpuolustustahdossa on selvä hyppäys ikäluokasta 17 - 18 -vuotiaat vanhempiin ikäluokkiin siirryttäessä. Varusmiespalvelus näyttäisi tämän mukaan lisäävän maanpuolustustahtoa, ja oletettavasti samaa tapah-

tuu myös tyttöjen kohdalla. Kun ikätoverit, veljet tai poikaystävät lähtevät varusmiehiksi kiinnittää se myös tyttöjen ajatuksia maanpuolustusasioihin. Tyttöjen maanpuolustustahto on silti selvästi alempi kuin poikien. Sama sukupuolisidonnaisuus ilmenee myös seuraavasta kuviosta.

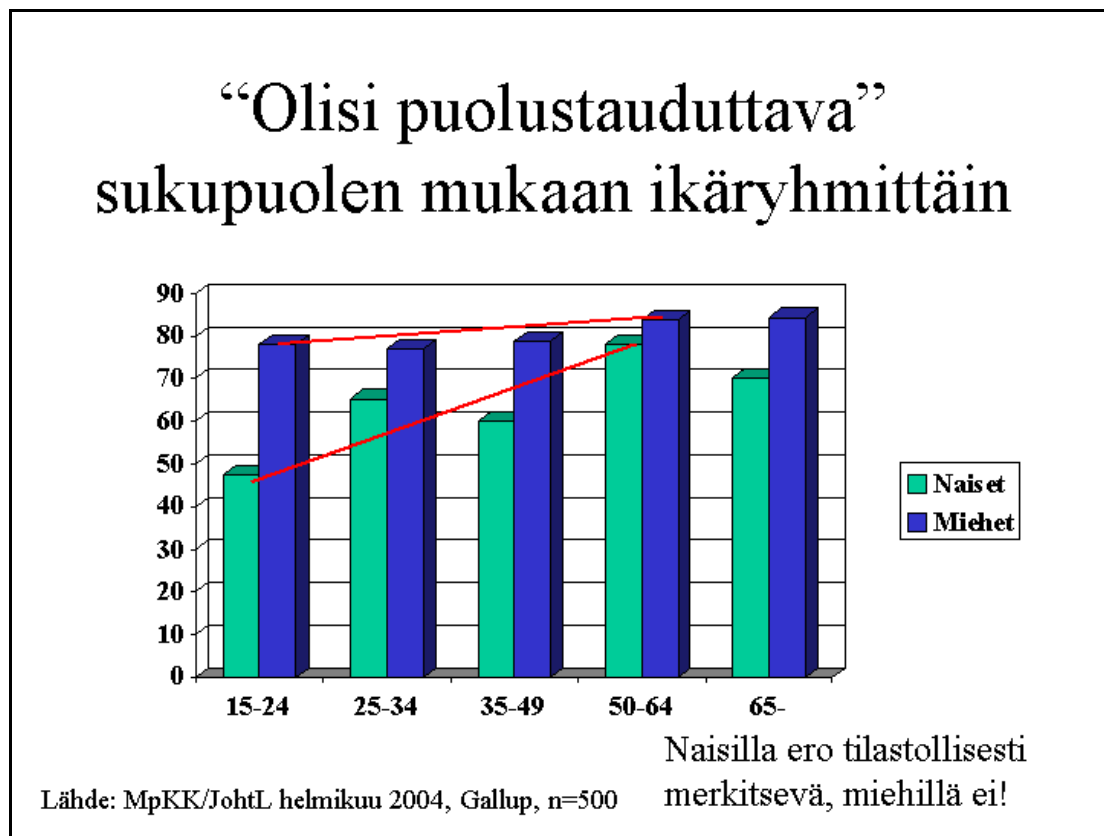
Kuvio 15. Henkilökohtainen maanpuolustustahto eri vuosina sekä vuonna 2005 sukupuolen ja iän mukaan, nuorisotutkimus 2005, Taloustutkimus Oy. Vuonna 2005 n = 1873. Tutkimuksen teettäjä PvKK.

Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen laitoksen vuonna 2004 teettämän tutkimuksen mukaan (kuviot 16) aseellisen puolustautumisen kannatus miesten joukossa näyttää olevan ikäriippumatonta, mutta naisten joukossa ero on tilastollisesti merkitsevä, vaikka naisten maanpuolustustahto vanhemmissakin ikäryhmissä on hieman alempi kuin miehillä. Näiden kahden tuloksen perusteella voidaan olettaa, että maanpuolustustahdon lasku heijastuu myös varusmiesikäisiin miehiin, ennemmin tai myöhemmin.

Muutokset nuorten koulusta selviämisessä. Tukiopetuksen tarve koulussa lisääntyy voimakkaasti Tilastokeskuksen koulutustilaston mukaan²⁰. Kehitys on alkanut 1990-luvun alussa, ja alustavia merkkejä on jo siitä, että koulutuksessa tapahtunut tason

²⁰ Saatavilla: http://www.tilastokeskus.fi/til/erop/2007/erop_2007_2008-06-10_tie_001.html (viitattu 17.12.2008).

lasku näkyy puolustusvoimien p-kokeiden tuloksissa. Kun oletettavaa on, että koulu- ja nuorten henkisissä kyvyissä ei perustaltaan ole tapahtunut muutoksia, muutoksen täytyy olla jossain muualla, esimerkiksi lasten ja nuorten kyvyssä olla opetettavana ja mukana kouluyhteisössä. Tämä saattaa heijastua myös kykyyn olla koulutettavana puolustusvoimien tyypillisessä organisaatiossa. Tuki- ja erityisopetuksen tarpeessa on selvä sukupuoliero, pojat tarvitsevat sitä enemmän.

Kuvio 16. Aseellisen puolustautumisen kannatus eri ikäryhmissä sukupuolen mukaan.

Oman ongelmansa muodostavat ns. syrjäytyvät nuoret, joiden ongelmiin sosiaalihuolto ja koululaitos on jo alkanut paneutua. Perinteinen käsitys varusmiespalveluksesta on ollut se, että jos poika ei muuten pärjää, kyllä sotaväki hänestä miehen tekee. Käytännössä tämä ei pidä paikkaansa, ”vahinko” on jo tapahtunut nuoren elämänkaarella huomattavasti aikaisemmin eikä varusmiesiässä sen korjaamiseen juuri ole mahdollisuuksia. Tämä ei poista sitä seikkaa, että yksittäisiä positiivisia tapauksia esiintyy. Sosiaaliviranomaisilla on käynnissä projekteja syrjäytyvien varusmiesikäisten miesten auttamiseksi.

Tähän ongelmakokonaisuuteen liittyy myös se, että varusmiesikäisten fyysisen kunnon lasku saattaa vähentää halukkuutta varusmiespalvelukseen, jos sitä pidetään fyy-

sisesti vaativana. Varusmiesten kotiuttamistutkimusten mukaan omaa kuntoaan keskimääräistä heikompana pitävien joukossa myös palvelusmotivaatio ja maanpuolustustahto ovat muita alemmalla tasolla. Tätä ei tässä yhteydessä käsitellä kuitenkaan laajemmin.

8.2 Nuorison järjestökiinnostus maanpuolustuksen kannalta

Järjestötyö on perinteisesti ollut vahva osa maanpuolustustamme, ja maanpuolustuksen muutosta suunniteltaessa on järjestötyön merkitys pidetty edelleen suurena vapaaehtoisen maanpuolustustyön ja -koulutuksen väylänä. Maanpuolustukseen liittyvien järjestöjen asemasta saadaan hyvä kuva silloin, kun järjestöihin koskevaa kiinnostusta mitataan yhdessä muiden vastaavien kiinnostuskohteiden kanssa, jolloin ”maanpuolustuksen asia” ei erityisesti korostu eikä vaikuta ilmaistun kiinnostuksen tasoon. Tällainen mittaaminen on viimeksi toteutettu nuorisotutkimuksessa, jossa keskeisenä aiheena oli nuorten äänestyskäyttäytymisen tutkiminen²¹.

Tutkimuksen tulosten mukaan alle 30-vuotiaista nuorista puolet olisi kiinnostunut olemaan mukana urheilu- tai liikuntajärjestön toiminnassa ja yhtä suuri osuus heistä on kiinnostunut harrastustoiminnasta. Maanpuolustus- tai reserviläisjärjestön toiminnasta on kiinnostunut 22 % tutkimuksen vastaajista. Tämä osuus on samaa suuruusluokkaan kuin eläinten oikeuksia ajavan liikkeen saama kiinnostus.

Viisi prosenttia tutkimukseen vastanneista alle 30-vuotiaista nuorista ilmoittaa kuuluvansa jäsenenä reserviläis- tai maanpuolustusjärjestöön. Tässä on huomattava, että tutkimuksen vastaajina ovat molemmat sukupuolet, mutta tästäkin huolimatta näitä mitattuja osuuksia voidaan pitää melko alhaisina suhteutettuna edellä kuvattuihin maanpuolustustahdon laajuutta mittaaviin tutkimustuloksiin. Maanpuolustusjärjestöjen kiinnostavuus on korkeintaan keskitasoa mitattujen järjestöjen ja alojen joukossa.

²¹ Paakkunainen 2003.

Kuvio 17. Nuorten järjestökiinnostus vuonna 2003²².

Yleinen havainto kansalaisten mielipiteistä on se, että vanhemmat ihmiset ovat isänmaallisempia kuin nuoremmat. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa voidaan ihmisen iän vaikutusta johonkin tutkittavaan ilmiöön tarkastella kahdesta lähtökohtatamuksesta: Joko ikäluokka tai sukupolvi kerrallaan opitaan ja omaksutaan tietty ajattelutapa, joka seuraa ihmistä sitten läpi hänen elämänsä, tai suhtautuminen muuttuu iän ja kokemuksen lisääntyessä. Näiden välillä on vielä esitetty näkemys ikäluokkien välisestä siirtymästä tietyn asian omaksumisessa; tämä toimii siten, että nuoret ensin omaksuvat tietyn ajattelutavan, innovaation tai käytännön, ja vanhemmat oppivat sitten asian nuoremmilta.

Kaikista näistä kolmesta mallista on löydettävissä empiirisiä esimerkkejä. Sukupolven mukana seuraavasta käyttäytymistavasta esimerkkinä on sanomalehden lukeminen ja tilaaminen. Kun lehden lukeminen on aikanaan opittu, seuraa tapa mukana myöhemmissäkin elämän vaiheissa – jos lehden lukemista ei ole aloitettu nuorena, ei se tule yhtä yleiseksi vanhemmallakaan iällä. Iän lisääntyessä kasvavasta käyttäytymisestä esimerkkinä on säästäväisyyden ja säästämisen kasvu, samoin kuin uskonnol-

²² Paakkunainen 2003, s.

lisuuden kasvu. Tietotekniikan – vaikkapa kännykän ja Internetin – käyttö on esimerkki innovaatiosta, joka alkoi nuoremmissa ikäluokista ja levisi sitten vanhempiin, ja leviää yhä.

Tämän tutkimuksen mukaan puolustusvoimien eri tehtävien tärkeyttä koskevissa kysymyksissä yleensä suurimmat keskiarvot ovat vanhimmissa ikäluokissa. Esimerkiksi yleisen asevelvollisuuden tärkeyden arvioivat muita tärkeämmäksi yli 50-vuotiaat ja varsinkin yli 60-vuotiaat vastaajat. Näin tulkinta voisi olla se, että suhtautuminen maanpuolustukseen on sukupolviasia siten, että nuoremmissa ikäluokissa maanpuolustusta ei enää nähdä yhtä tärkeäksi kuin vanhemmissa, ja tämä suhtautuminen lisää osuuttaan nuorten ikäpolvien vanhetessa. Suhtautuminen maanpuolustukseen ja siinä samalla puolustusvoimien maine on edellä kuvatuista vaihtoehdoista ns. kohortti-ilmiö, nuorten ikäpolvien suhtautumistapa siirtyy vanhempiin ikäryhmiin ikääntymisen myötä. Näin on odotettavissa keskimääräistä maanpuolustustahdon laskua koko väestössä laskettuna sekä vastaavaa puolustusvoimien maineen vähenemistä.

Vanhempien ikäpolvien suhtautuminen positiivisempi maanpuolustukseen tai puolustusvoimiin ei ole yksin suomalainen ilmiö, vaan on nähtävissä muuallakin. Vuoden 2008 USA:n presidentinvaalien kampanjoinnin yhteydessä tehdyissä tutkimuksissa nähtiin, että ”patriotismi” on samaan tapaan ikään sidoksissa kuin Suomessakin²³. Ruotsissa eri tutkimusten mukaan luottamus puolustusvoimiin on selvästi alhaisemalla tasolla kuin Suomessa, mutta sielläkin sama ikäryhmäero on havaittavissa – vanhemmat ikäluokat ovat voimakkaammin perinteisen puolustuksen kannalla.²⁴

²³ <http://www.gallup.com/poll/108646/Nearly-All-Americans-Consider-Military-Service-Patriotic.aspx>, (viitattu 10.7.2008).

²⁴ Ks. esim. <http://www.novusopinion.se/cms/files/k-G-yNdfDKsLLsFL.pdf>, (viitattu 18.8.2008), tai <http://www.mil.se/attachments/attitydmatning.pdf>, (viitattu 18.8.2008).

9 ARVOMAAILMAN MUUTOKSET MAANPUOLUSTUSTAHDON KANNALTA

Laajasti hyväksytty näkemys länsimaiden tai läntisen arvoyhteisön arvojen muuttamisesta on se, että olemme siirtyneet yksilöllisyyttä ja itsensä toteuttamisen arvoihin ja postmoderneihin tai postmaterialistisiin arvoihin. Tämä muutos ei voi olla vaikuttamatta siihen, miten eri maissa puolustusratkaisut tehdään. Yleisestä asevelvollisuudesta luopumisen perusteina läntisen arvoyhteisön maissa nähdään osaltaan juuri mainitun kaltaiset arvomuutokset. Arvomuutokset heijastuvat myös siinä, kuinka yhteiskunnat ovat valmiita kestämään kriiseissä ja sodissa syntyviä tappioita. Vaihtoehtona nähdään jo siirtyminen palkkasoturiarmeijoihin (Irakissa arvioidaan tällä hetkellä marraskuussa 2008 olevan yhtä paljon yksityisten turvapalveluiden miehiä kuin USA:n asevoimien varsinaisia sotilaita) tai koneiden käymään sotaan (ks. esim. Smith 2005)²⁵. Eräät tarkkailijat arvioivat, että Iso-Britannian asevoimien taistelujen ja toiminnan tuloksiin Irakissa on vaikuttanut yleisen mielipiteen koettu paine tappioiden pitämiseksi pieninä.

Euroopan komission tilaamassa Eurobarometritutkimuksessa 69²⁶ on tarkasteltu vastaajien luokittumista erityyppisten arvojen kannattajiksi. Nämä ovat postmaterialistiset arvot, materialistiset arvot sekä näiden välimuoto. Postmaterialistisia arvoja kannattaviksi luokittui tutkimuksessa 11 % suomalaisista vastaajista, kun esimerkiksi Ruotsissa vastaava osuus oli 23 %, Hollannissa 20 % ja Tanskassa 16 %. Vastaavasti materialisteihin luokittui 30 % suomalaisista. Tämä osuus on hieman pienempi kuin EU:n keskiarvo 32 %. Valtaosa suomalaisista luokittui siis sekaryhmään, sen osuus oli 58 %. Materialistiset arvot liittyvät toimeentuloon ja yleensä pärjäämiseen, postmaterialistiset arvot kuvaavat enemmän yksilöllisyyttä ja itsensä toteuttamista. Tämän tuloksen mukaan suomalaisten voidaan siis katsoa olevan arvomaailmaltaan jonkinlaisessa siirtymävaiheessa, mutta tällä hetkellä vielä perinteisellä puolella, missä tärkeää on toimeentulon varmistaminen. Parhailleen koettava talouden taantuma vahvistanee tätä piirrettä arvomuutoksissa. Itsensä toteuttamisen arvot kuitenkin nostavat päätään erityisesti nuorimmissa ikäryhmissä, joissa yksilöllisiä hedonistisia tavoitteita korostava viihdekulttuuri vaikuttaa.

²⁵ Smith 2005.

²⁶ Eurobarometer 69 2008.

9.1 Työ ja perhe, harrastukset

Tilastokeskuksen raportti²⁷ ajankäytöstä ja kansalaisten suhtautumisesta työhön nostaa esiin vähittäin tapahtuvan mutta ajan kuluessa suuren muutoksen, joka saattaa itse asiassa olla erittäin tärkeä myös maanpuolustustahdon kannalta: Ihmisten suhtautuminen työhön on muuttumassa, ja työn merkitys henkilön identiteetin kannalta ei enää olekaan primaarinen.

”Mutta kyse on varmasti myös muusta laajemmasta ihmisten toimintalogiikassa ja elämäntavoissa tapahtuvasta muutoksesta. Kyse saattaa olla perustavanlaatuisemmastakin katseen kääntämisestä, ja identiteetin rakentamisperustan muutoksesta, jossa asioita tarkastellaan uudella tavalla omasta yksilöllisestä ja yksityisestä näkökulmasta käsin. Julkisuudessa esimerkiksi näkee yhä useammin, että ihmiset (miehetkin) saattavat esitellä itsensä ensin jonkin rakkaan omalle identiteetille tärkeän harrastuksen kautta, ja ammatti mainitaan vasta myöhemmin jopa ohimennen.”

Mainittu oma yksilöllinen ja yksityinen näkökulma nojautuu keskeisesti perheeseen ja siksi halutaan valtion tuottavan turvallisuutta, mutta itse ei välttämättä – jos lainkaan – haluta osallistua turvallisuuden tuottamiseen puhumattakaan itsensä asettamisesta vaaraan tuossa tehtävässä kunhan perhelauman turvallisuus vaan jollain tavalla koetaan taatuksi.

Työ on vain välttämätön paha, jonka kautta hankitaan tarvittavat elämisen ja itsensä toteuttamisen edellytykset. Työn tekemiseksi ei enää ole eetosta, työn sinänsä arvosta syntyvää voimakasta halua tehdä työtä, ja sama suhtautuminen heijastuu myös muihin julkisiin velvollisuuksiin, jotka saattavat edellyttää sitoutumista ilman ennakkoehtoja. Maanpuolustus saatetaan hyvinkin tässä ajattelumallissa siirtää oman elämänpiiirin ulkopuolelle, joidenkin toisten hoidettavaksi. Kansalaiset pitäytyvät omassa perhelaumassaan, jonka tarkoituksena on tuottaa läheisturvallisuutta ja tunnepohjaisia elämyksiä. Oma intressi on perhelauman lähiturvallisuuden hoitamisessa, yhteiskunnan laajan turvallisuuden katsotaan kuuluvan joillekin toisille, valtion hoidettavaksi.

Kysyttäessä ihmisiltä suoraan työn merkitystä on havaittu, että työn merkitys on lievästi laskemaan päin, vaikka merkitys on edelleen suuri²⁸. Tähän liittyy vielä mahdollisesti se, että työssäkäyvien viikoittainen työaika on Suomessa EU:n lyhimpiä²⁹ Eurofundin tutkimuksen mukaan. Saman tutkimuksen mukaan Suomi on EU-maista nel-

²⁷ http://www.tilastokeskus.fi/tup/hyvinvointikatsaus/hyka_2004_2_vapaa-aika.html (viitattu 16.12.2008).

²⁸ Lehto ja Sutela 2008, s.205.

²⁹ Eurofund 2007, s. 223.

jäntenä mitattaessa työn tekemistä epäsäännöllisinä (unusual) työaikoina. Tämäkin tekijä saattaa vähentää työn tekemisen arvostusta, työstä tulee epäsopevaan aikaan tapahtuva pakko. Edellä mainitun EB 69-tutkimuksen mukaan 63 % suomalaisista sanoo, että vapaa-ajan pitäisi olla tärkeämpää kuin työ. Näin vastanneiden osuus on kolmanneksi suurin EU:ssa.

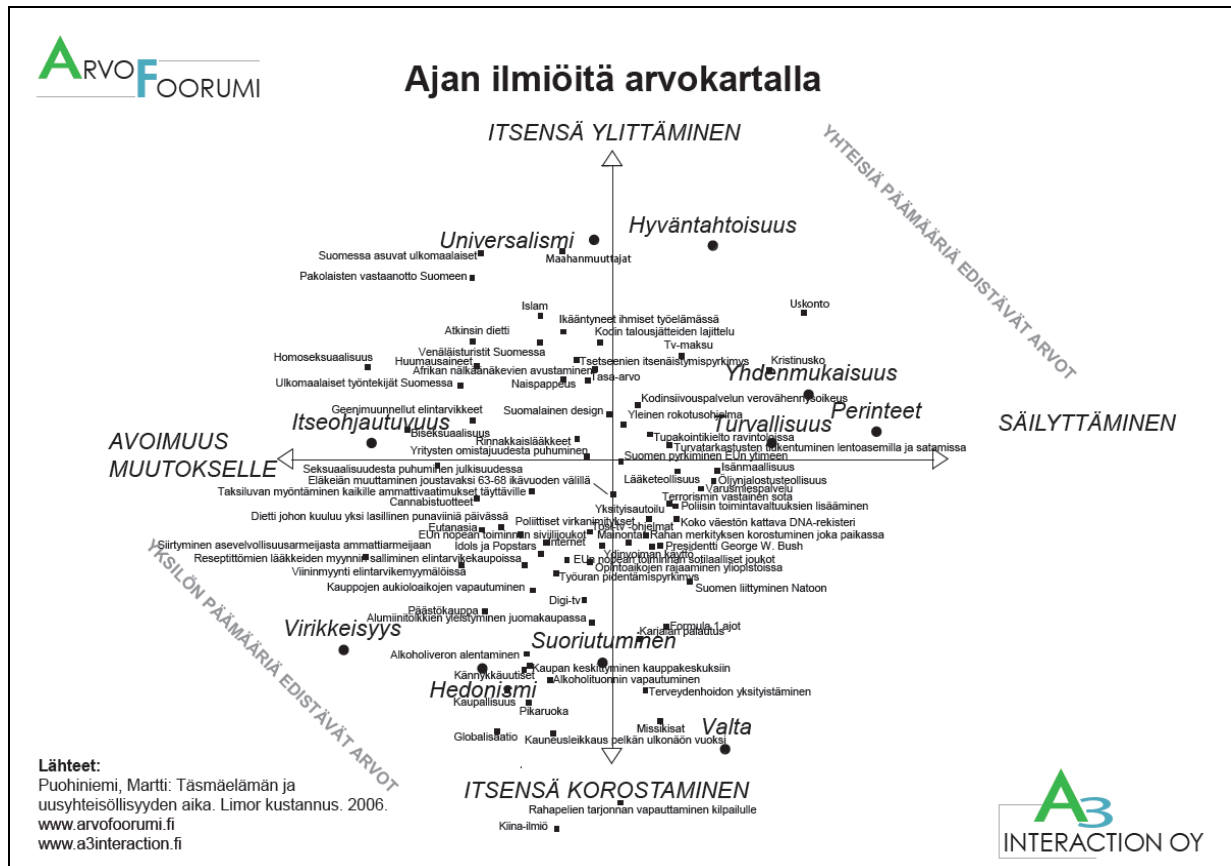
9.2 Maanpuolustusajattelu arvokartalla

Suomessa tehdään jatkuvaa arvotutkimusta RISC-tutkimuksena. Se on lähinnä markkinointiviestinnän tarpeisiin suunniteltu monikansallinen tutkimus ja mm. PvKK:n varusmiesten arvotutkimuksen 2002 yhteydessä käytettiin RISC-muuttujia selittämään varusmiesten maanpuolustustahtoa. Osoittautui, että selitysosuudet jäivät vaatimattomalle tasolle. Markkinointiviestinnän maailma on sittenkin kaukana maanpuolustusajattelun maailmasta.

Käytettävissä on myös toinen, kotimainen, arvotutkimus, jota on tehnyt tutkija Martti Puohiniemi. Tässä tutkimuksessa yhtenä tulosten havainnoillistamistapana on ns. arvokartta, jonka ulottuvuuksien mukaan erilaisia mitattuja asioita voidaan sijoittaa suhteessa toisiinsa³⁰. Kartan pohjana on ns. Schwartzin arvoluokittelu.

Kuvio kertoo esimerkiksi sen, että siirtyminen asevelvollisuusarmeijasta ammattiarmeijaan liittyy yksilön päämääriä edistävään arvolohkoon, jossa piirteinä ovat avoimuus muutokselle ja virikkeisyys. Varusmiespalvelu ja myös Suomen liittyminen Natoon liittyvät arvolohkoon, jota määrittävät säilyttäminen ja valta. Samaan lohkoon sijoittuvat mm. poliisin toimintavalmiuksien lisääminen ja Formula 1-ajot. Näin saadaan siis kuvattua kansalaisten arvomaisemaa, erilaisten asioiden sijoittumista toistensa lähelle – tai kauas toisistaan. Tällainen tulos perustuu tietenkin tietynlaiseen tilastolliseen keskiarvoajatteluun, eikä välttämättä kuvaa hyvin tiettyä yksilöä. Toisaalta arvokartasta voidaan tehdä myös päätelmiä siitä, mihin suuntaan arvomaailman muutokset ovat ohjautumassa. Kartta ei ota mitään kantaa siihen, kuinka paljon tiettyä ilmiötä tai arvomieliä esiintyy kansalaisten keskuudessa. Tutkimuksesta ei ole raportoitu tuloksia erikseen maanpuolustusajattelun kannalta.

³⁰ A3Interaction Oy. Saatavilla: <http://www.arvofoorumi.fi/cms/images/pdf/aaakmkartta.pdf>. (Vii-tattu 17.12.2008). Ks. myös Puohiniemi 2006.

Kuvio 18. Suomalaisia ilmiöitä Schwarzin arvoluokitukseen pohjautuvalla kartalla

9.3 Johtaja ja johtaminen

Mm. saksalaisessa puolustusvoimia koskevassa yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa on 2000-luvulla ryhdytty puhumaan postheroistisesta yhteiskunnasta. Käsitteen määrittely ei näytä vielä vakiintuneelta eikä varmaa ole sekään, kuinka perustellusta teoreettisesta käsiteanalyysistä tässä on kyse, vai kuvataanko vain kansalaisten yleistä käyttäytymistä yhteiskunnassa. Joka tapauksessa tältä kannalta katsottuna voidaan sanoa, että kansalaisilla on aikaisempaan verrattuna vähemmän halua sankarillisiin tekoihin esimerkiksi juuri maansa turvallisuuden puolustamisessa. Näin ajattelevat kansalaiset eivät myöskään halua johtajikseen sankareita, jotka mahdolliseen omaan esimerkkiinsä vedoten vaativat alaisiltaan samanlaisia sankaritekoja.

Saksalainen tutkija Dirk Baecker³¹ kuvaa heroistisen johtajan toimintatapaa seuraavasti: Jos te ette tiedä, minä tiedän; jos te ette osaa, minä osaan; jos te ette tee, minä

³¹ Baecker 2001.

teen. Nämä ovat tutkijan mukaan sankarijohtajan klassisia eleitä, mutta eivät sovi siihen problematiikkaan, jonka eteen johtaja tänä päivänä joutuu.

Amerikkalaisessa johtamiskeskustelussa postheroistista johtamista kuvataan hieman toisenlaisessa kontekstissa. Postheroistisen johtamisen tunnusmerkkejä ovat johtajan ja hänen johtamistyyliinsä notkeus (agility) ja monenlaisten ”pehmeiden” arvojen korostaminen johtamistyöskentelyssä. Tähän kuuluu laaja suvaitsevaisuus sekä naisten aseman korostuminen johtamisessa ja johtajina.

Postheroistinen muutos kehittyneissä länsimaissa viitanee siihen, että asevoimilta aletaan edellyttää sellaista ulkoista mainetta ja sellaista johtamistapaa, joka ei välttämättä ole asevoimien sisäisen toiminnan ja tehokkuuden kannalta optimaalista. Tämä saattaa ilmetä myös politikointina siitä, ketkä ja millaiset kenraalit tai amiraalit asevoimia johtavat.

Postheroistiseen kehitykseen liitetään myös se, että tappioiden sietokyky alenee yhteiskunnan muuttuessa, ja toinen samansuuntainen trendi on turvallisuuspalveluiden privatisoituminen. Yksi mahdollinen kehityskulku on se, että huonon armeijamaineen maissa yksityiset turvayritykset ottavat hoitaakseen entistä enemmän aiemmin asevoimille kuuluneita tehtäviä. Näin julkisen sotavoiman miesluku saadaan näyttämään pienemmältä. Oletettavaa on, että myös kansalaiset suhtautuvat yksityisen yrityksen miestappioihin eri tavoin kuin valtiollisen sotavoiman tappioihin. Syksyllä 2008 julkisuudessa olleiden tietojen mukaan Irakissa on USA:n asevoimien sotilaita yhtä paljon kuin yksityisten amerikkalaisten turvayritysten miehiä.

10 NÄKÖKOHTIA MAANPUOLUSTUSTAHDON MITTAAMISESTA

Maanpuolustustahdon mittaaminen meillä on paljolti perustunut MTS:n teettämiin mielipide- ja kansalaistutkimuksiin. Niiden yhteydessä on jonkin verran pohdittu mittaamisen ongelmia ja myös sitä, että maanpuolustustahdon mittaukseen näyttäisi helposti sisältyvän ristiriitaisuuksia. Esimerkkinä on vaikkapa se, että henkilö sanoo, että maata on puolustettava aseellista hyökkäystä vastaan, mutta itse hän kuitenkin poistuisi hyökkäyksen sattuessa tai uhatessa maasta. Näiden mittausten yhteydessä on myös oletettu, että kansalaisen halu korottaa puolustusvoimille myönnettäviä varoja mittaisi maanpuolustustahtoa. Edellä on jo todettu, että näin ei välttämättä ole, vaan

määrärahojen korotushalu liittyy enemmänkin kansantalouden tilaan eli siihen, että noususuhdanteen aikana rahankäyttö voi olla väljempää tämäntyyppiseen julkiseen kulutukseen³².

Nykyaikaisen käyttäytymistieteellisen mittauksen yksi tapa parantaa kysely- ja haastattelututkimusten mittausta eli niiden reliabiliteettiä ja validiteettia on käyttää useista kysymyksistä muodostettuja summamuuttujia. Nykyaikaiset tilasto-ohjelmat tietokoneilla ovat tehneet asiasta käytännössä helppoja. Aikaisemmin, kun tietojenkäsittelykapasiteettia oli vähemmän, oli myös vähemmän mahdollisuuksia tällaisten teknikkoiden käyttämiseen. HMS:n ensimmäisessä mietinnössä esitettiin jo useita tekijöitä, joiden katsottiin kuvaavan kansalaisten maanpuolustustahtoa. Käytännössä mittaaminen on kuitenkin supistunut ns. klassisen maanpuolustustahtokysymyksen käyttämiseen. Toki HMS:n ja MTS:n historian aikana on tutkimuksissa esitetty ja kokeiltu monenlaisia kysymyksiä, mutta ne eivät ole kuitenkaan johtaneet vakiintuneeseen käytäntöön³³ HMS:n mietinnössä tekijät on listattu seuraavasti:

”Edellä luetelluista maanpuolustuksen henkiseen perustaan vaikuttavista tekijöistä komitea pitää tärkeimpinä

- *suomalaisen kansanvallan perusarvoihin ja*
- *valtakunnan puolueettomuuteen*

rakentuvaa kokonaisuutta.

Näiden kahden oikein oivalletun tekijän varaan on mahdollista rakentaa se yleinen mielipide, jonka seurauksena ovat mm.

- 1) kansallinen omanarvontunto*
- 2) solidaarisuus voimassa olevaa yhteiskuntajärjestelmää kohtaan*
- 3) maan valtiollisen vapauden ja kansallisen riippumattomuuden arvostaminen*
- 4) yhteenkuuluvuuden tunne eri kansalaispiirien kesken*
- 5) luottamus maan johtoon ja sen poliittisiin toimenpiteisiin*
- 6) luottamus puolustusvoimiin ja sen sotilaallisiin mahdollisuuksiin kriisitilanteessa*
- 7) tietoisuus mahdollisen sodan vaikutuksista ja ennen kaikkea sellaisen sodan seurauksista, johon joudutaan valmistautumattomina*

³² Maanpuolustustahdon mittaamisesta ja siihen liittyvistä tulosten ristiriitaisuuksista ks. Leimu ym. 2008.

³³ Ks. MTS-tutkimuskysymykset 1978 – 2005, HMS-tutkimuskysymykset 1964 – 1975. Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta MTS 2006. Saatavilla: http://www.defmin.fi/files/795/MTS-tutkimuskysymykset_kautta_aikojen.pdf (viitattu 17.12.2008).

- 8) *usko oman maan asian oikeuteen kriisitilanteessa ja usko mahdollisen vihollisen asian vääryyteen*
- 9) *kansalaisten – kriisitilanteessa välttämätön – kurinalainen tahto totella, tahto tehdä työtä ja tahto tarvittaessa taistella.*

Tätä yleistä mielipidettä komitea kutsuu maanpuolustustahdoksi. ... Näin oivallettu maanpuolustustahto ei tarvitse kohteekseen konkretisoitua vihollista.”³⁴

Useimmat edellä esitetyistä maanpuolustustahdon osatekijöistä ovat sellaisia, että ne voitaisiin operationalisoida haastattelu- tai kyselytutkimuksissa käytettäväksi kysymyksiksi. Itse asiassa joitakin on MTS:n tutkimuksissa käytettykin. Suomen puolustusmahdollisuuksista on esitetty kysymys, josta saatuja tuloksia on jo esitetty edellä. Kysymys on kuulunut: *"Jos Suomi joutuisi tavanomaisin asein käytävään sotaan, niin millaiset mahdollisuudet katsoisitte Suomella olevan puolustautua?"*. Samoin on kysytty kansalaisten mielipidettä siitä, kuinka hyvin puolustuspolitiikkaa on hoidettu: *"Miten hyvin tai huonosti Suomen puolustuspolitiikkaa on mielestänne viime vuosina hoidettu?"*. Erityisesti viime vuosina on kysytty myös kansallisesta riippumattomuudesta – ainakin epäsuorasti – mittaamalla kansalaisten näkemystä puolustusyhteistyöstä eri maiden kanssa sekä Nato-liittymisestä. Näistä ja tutkimuksissa käytetyistä muista kysymyksistä ei kuitenkaan ole muodostettu minkäänlaisen summamuuttujan osioita.

Kansalaisten yleistä maanpuolustustahtoa on mitattu kysymyksellä: *"Jos Suomeen hyökätään, niin olisiko suomalaisten mielestänne puolustauduttava aseellisesti kaikissa tilanteissa, vaikka tulos näyttäisi epävarmalta?"*. Useimmiten puhuttaessa maanpuolustustahdosta tarkoitetaan juuri tämän kysymyksen vastausjakaumaa. Viime vuosina noin 80 % kansalaisista on sanonut, että kyllä pitäisi puolustautua.

Tämä kysymys on suora käännös Ruotsissa käytetystä kysymyksestä, joka siellä on ollut käytössä 1950-luvulta alkaen. Tuolloin mm. Jaakko Valtasella (josta myöhemmin tuli puolustusvoimain komentaja) oli yhteyksiä Ruotsiin, ja hän ilmeisesti tunsikin sikäläistä tutkimusta, mutta ei kuitenkaan itse käyttänyt kysymystä omassa Sotakorkeakoulun diplomityössään 1954³⁵. Mainittakoon tässä yhteydessä, että Valtanen toimi uransa aikana mm. henkisen maanpuolustuksen komitean sihteerinä, ja hänen

³⁴ HMS 1964, s. 100-101.

³⁵ Ks. Huhtinen ja Sinkko 2004.

kynästään on ilmeisesti pääasiassa komitean mietintö, joka julkaistiin lopulta Henkisen Maanpuolustuksen Suunnittelukunnan julkaisuna n:o 1³⁶.

Ruotsissa tämän kysymyksen käytöstä yksinomaisena maanpuolustustahdon mittarina on luovuttu. Yksi syy tähän on ilmeisesti kysymyksen yleinen luonne, siihen on liian helppo antaa myönteinen vastaus. Ruotsissa tutkimuksen painopisteenä on luottamus maan johtoon, puolustuspolitiikan ratkaisuihin jne. Seuraavassa kuviossa esitetään joitakin tuloksia ruotsalaisesta Opinion-tutkimuksesta³⁷, joka vastaa Suomessa teetetyjä MTS:n tutkimuksia.

³⁶ HMS 1964.

³⁷ Stütz 2008.

Inställning till väpnat motstånd vid angrepp åren 1990-2007 - "försvarsviljan". Jämförelse med finska data.

Finland: Om Finland blir anfallet, borde finländarna enligt er åsikt försvara sig med vapenmakt i alla situationer, även om resultatet förefallet osäkert?

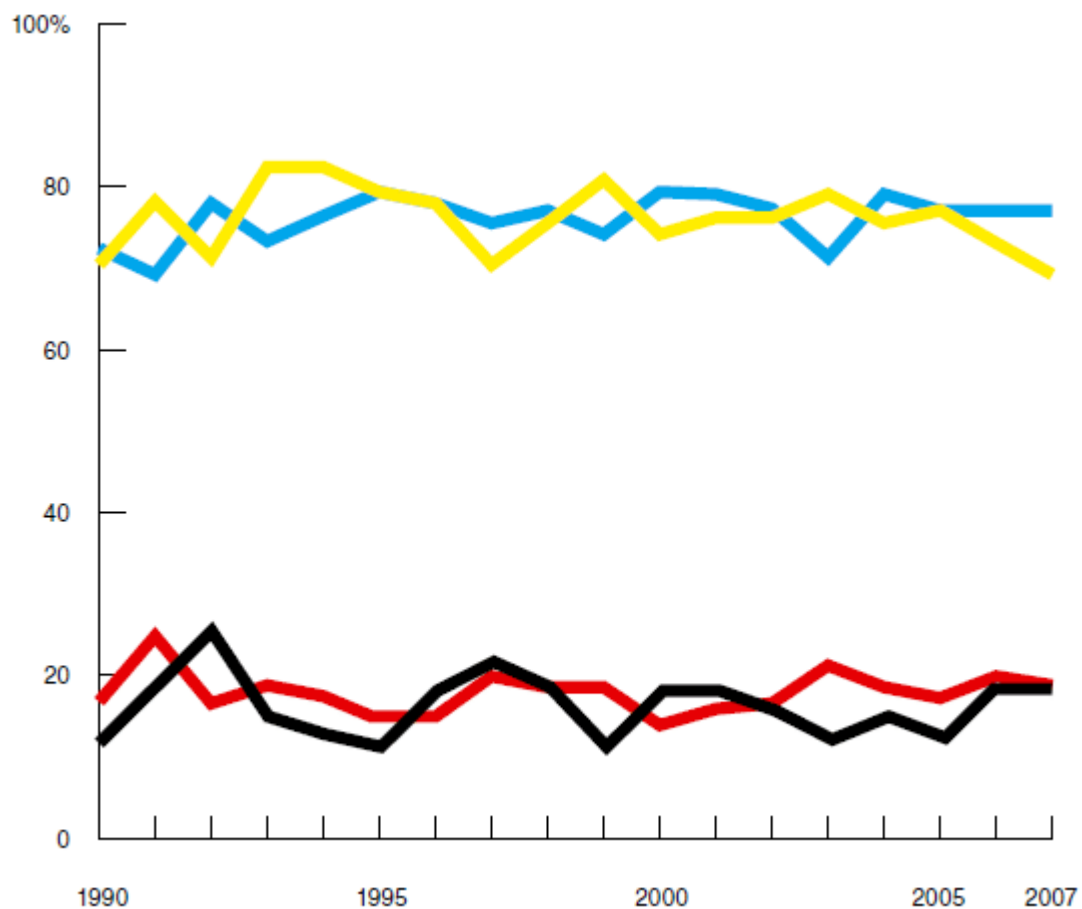
Sverige: Antag att Sverige anfalls. Tycker du då att vi bör göra väpnat motstånd även om utgången för oss ter sig oviss?

Finland

■ BORDE ■ BORDE INTE

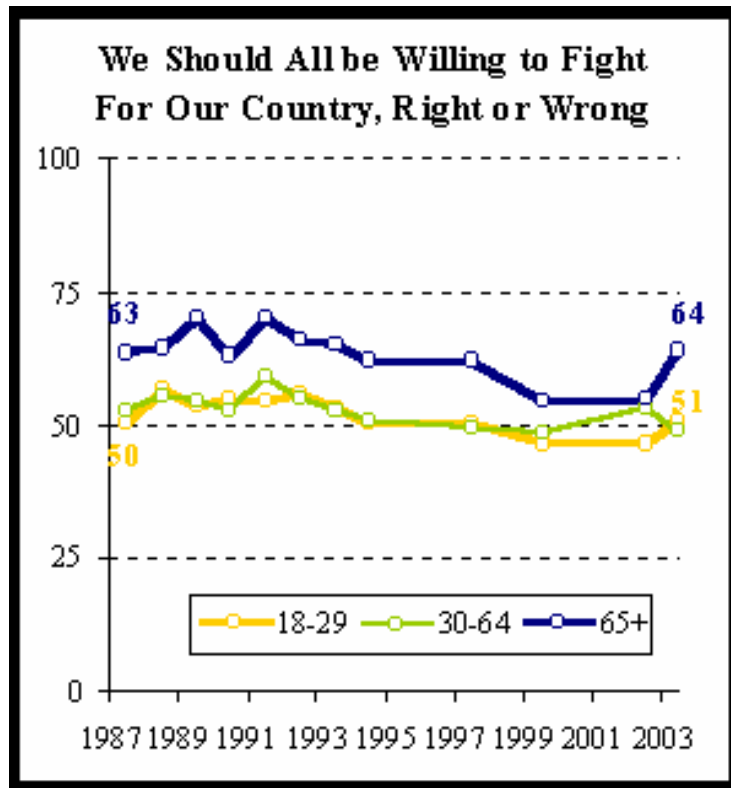
Sverige

■ JA/JA KANSKE ■ TVEKSAMT/ NEJ

Kuvio 19. Suomalaisten ja ruotsalaisten yleinen maanpuolustustahto 1990-2007.

Kuvion mukaan tulos on hyvin samantapainen kuin meillä Suomessa MTS:n tutkimuksissa saatu, eikä vaihtelua esiinny kovinkaan paljoa. Seuraavaksi tarkastellaan vielä yhtä tutkimustulosta USA:sta.

Kuvio 20. Amerikkalaisten puolustustahto ikäryhmittäin 1987-2003³⁸.

Kuviossa näkemys siitä, että kaikkien pitäisi taistella oman maan puolesta, on esitetty ikäryhmittäin. Joka tapauksessa tässäkin tapauksessa voidaan sanoa, että yli puolet vastaajista on maanpuolustustahtoisia.

Ongelmana tämäntyyppisessä mittaamisessa on siis se, että kysymykset ovat liian yleisluontoisia, ne kertovat vain jostain yleisestä asenteesta oman kotimaan puolustuksen puolesta.

Myös teknisillä tekijöillä on merkitystä eri mittareita arvioitaessa. Survey-tutkimuksissa vaihtelua eli varianssia saadaan lisää lisäämällä vastausvaihtoehtojen määrää. Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen laitoksen tilaamassa tutkimuksessa (tekijänä TNS-Gallup, puhelinhaastattelu, 500 vastaajaa) kolmen vastausvaihtoehdon klassinen maanpuolustustahtokysymys sai varianssin .401 kun vaihtoehdot olivat ”olisi puolustettava”, ”en osaa sanoa” ja ”ei olisi puolustettava”. Reserviläistutkimuksessa (tässä esimerkkinä Aava 2002-tutkimuksen aineisto, 752 vastaajaa) viisiluok-

³⁸ The Pew Research Center for the People & the Press.

kaisen väittämämuotoisen kysymyksen vastausten varianssi oli .971. Edelleen varusmiesten arvotutkimuksen aineistossa (vastaajia 3060) viisiluokkaisen väittämäkysymyksen varianssi oli 1.018. Vastaavasti varusmiesten kotiuttamistutkimuksen aineistossa (vastaajia 52982) varianssi oli 1.028. Aivan ilmeistä on, että vastausvaihtoehtojen määrää kasvatettaessa myös kysymyksen herkkyyks mittarina lisääntyy.

Mittarin herkkyyttä voidaan tarkastella myös toisella tavalla. MTS:n tutkimuksissa on usein kysytty mielipidettä ulkopolitiikan hoidosta kysymyksellä ”Miten hyvin tai huonosti Suomen ulkopolitiikkaa on mielestänne viime vuosina hoidettu?”. Esim. vuonna 2001 tehdyssä tutkimuksessa vastaukseksi saatiin, että 87 % kansalaisista katsoi ulkopolitiikka hoidetun hyvin. Kolme vastausvaihtoehtoa tässä tapauksessa olivat ”hyvin”, ”en osaa sanoa” ja ”huonosti”. Em. Johtamisen laitoksen tutkimuksessa käytettiin kysymystapaa, jossa vastaajia pyydettiin arvioimaan maan johdon toimintaa ulkopolitiikassa ja EU:ssa arvosana-asteikolla 1-10. Samaa mittaustapaa oli käytetty Jaakko Valtasen tutkimuksessa vuonna 1954. Vastausten keskiarvoksi saatiin 6,90, mikä antaa melko erilaisen kuvan asiasta kuin MTS:n tulos. Jälkimmäinen mittaustapa on varmasti herkempi, vaikka kysymyksiä ei suoraan voidakaan verrata toisiinsa.

MTS:n tietojen mukaan kysymystä käytettiin Suomessa ensimmäistä kertaa 1960-luvulla³⁹. MTS itse julkaisee em. raportissaan ensimmäiset tulokset tätä kysymystä käyttäen vuodelta 1970. Tuona vuonna puolustustahtoisia oli 42 % tutkimuksen vastaajista, ja vastakkaista mieltä oli 51 %. Raportin mukaan tämä kysymystapa vakiintui käyttöön kuitenkin vasta 1980-luvulla.

Kylmän sodan tiukimpana aikana suomalaisten puolustautumismahdollisuuksia pidettiin ilmeisen huonoina, ja muistettava on myös se, että ydinasepelote oli tuolloin suurimmillaan, vaikka kysymyksen sanamuodossa siihen ei viitattukaan. ”Puolustustahdottoman” asenteen syntymistä voisi perustella esim. sillä, että puolustautumisen kustannukset ja sen aiheuttamat tuhot arvioidaan suuremmiksi kuin puolustautumisesta saatava hyöty. Parempana vaihtoehtona pidetään esim. poliittisten neuvotteluiden tietä.

MTS:n raportin mukaan: ”Vastausten aikasarjoissa on selvä tendenssi: myönteisesti vastanneita oli 1970-luvun alussa 42-42 prosenttia ja 1980-luvulla jo yli 60 prosenttia. Vuodesta 1990 lähtien suomalaisten puolustustahto on kasvanut nopeasti noin 70 prosentin tasosta 80 prosentin tasolle ollen vuoden 1996 syksyllä 79 prosenttia ja syksyllä 1997 76 prosenttia. Tulos on kansainvälisestikin vertaillen erittäin korkea.” Raportissa ei mainita mitään siitä, että kansainvälisesti merkittävä tapahtuma vuonna

³⁹ Kekäle 1998.

1991 oli Neuvostoliiton romahtaminen ja sen muuttuminen sosialistisesta suunnittelu-taloudesta markkinahakuiseksi taloudeksi. Myöhemmin julkaistuissa tutkimuksissa maanpuolustustahtojen osuus on noussut jopa yli 80 prosentin (vuonna 2000 joulukuussa tehdyssä tutkimuksessa).

MTS:n piirissä on myös pitäydytty käsityksessä, että asian tutkimiseen riittää yhden kysymyksen käyttö. Toki MTS on tutkinut muita maanpuolustustahtoon läheisesti liittyviä asioita, mm. suhtautumista puolustusvoimille myönnettäviin määrärahoihin sekä varsinkin viime vuosina suhtautumista sotilaalliseen liittoutumattomuuteen.

MTS:n käsityksen mukaan eri mittareita ristiintaulukoimalla saadaan riittävä kuva kansalaisten maanpuolustustahdosta. MTS on perehtynyt myös mm. Tanskassa noudatettavaan tutkimuskäytäntöön, jonka mukaan maanpuolustustahdosta muodostetaan indeksi kahdeksan kysymyksen perusteella. MTS:n raportti kuittaa asian laajemman pohdinnan toteamalla, että ”Suomessa ei ole varsinaisesti tehty esitystä puolustustahdon operationalisoimiseksi”.

MTS:n raportit ristiintaulukoinnit⁴⁰ kuvaavat havainnollisesti sitä, kuinka vaikeaa puolustustahdon mittaaminen kyselytutkimuksessa on ja kuinka epäjohdonmukaista myös kansalaisten ajattelu asiassa on. Esim. 52 % sellaisista vastaajista, joiden mielestä puolustusmäärärahoja on vähennettävä, on kuitenkin sitä mieltä, että Suomen olisi puolustauduttava. Avoimeksi kysymykseksi jää, millä resursseilla näin ajattelevat ihmiset uskovat puolustautumisen tapahtuvan.

Taulukoinnit kuvaavat myös sitä, kuinka pientä puolustautumiseen sitoutuminen joillakin vastaajilla on. 12 % sellaisista vastaajista, joiden mukaan Suomen olisi puolustauduttava, pyrki uhkaavassa tilanteessa itse kuitenkin poistumaan maasta.

Empiiristä sosiologista tutkimusta kritikoivat tutkijat viittaavat usein siihen, että operationalisoitaessa joitakin tutkittavia asioita ei itse asiassa päästä kuitenkaan tutki-maan tutkimuskohteeksi ajateltua asiaa, vaan luodaan toinen todellisuus, joka elää vain tutkimuskysymysten luomassa viitekehyksessä. Maanpuolustustahdon tutkimuk-sessa tähän kritiikkiin yhtyminen näyttää perustellulta, sillä aivan ilmeistä on, että tutkimukselta on jäänyt sivuun paljon niitä merkityksiä, arvoja ja asenteita, joita ta-valliset kansalaiset oman maansa puolustamiseen liittävät. Ratkaisu tähän ongelmaan voisi osaltaan olla se, että pyritään mahdollisimman konkreettiseen mittaustapaan, joka mm. ottaa huomioon vastaajan omat hänen kykyihinsä, koulutukseensa, sotilas-koulutukseensa, elämäntilanteeseensa ja muihin valmiuksiinsa liittyvät seikat henki-

⁴⁰ Kekäle 1998, s. 68.

lökohtaista maanpuolustustahtoa mitattaessa. Tähän liittyy lisäksi ruotsalaisten tutkijoiden näkemys siitä, että jos mitattavaan asiaan voidaan ottaa kantaa pelkästään tunnepohjalta, on tulosten oikea tulkinta mahdotonta tuntematta tuota tunnetaustaa. Muistettava on myös se, että maanpuolustustahtoa voidaan selittävästi lähestyä henkilökohtaisen identiteetin ja kansallisen identiteetin käsitteiden avulla.

On siis tarpeetonta enemmälti referoida tässä MTS:n pohdiskeluja, koska ne ovat luettavissa sen omista raporteista. Ruotsista välittyneen käsityksen mukaan SPF:n näkemys on se, että ”klassinen” maanpuolustustahdon mittausta on tullut tiensä päähän. Syynä ei ole yksistään tutkimustekniikka, vaan myös itse maanpuolustuksessa ja turvallisuusympäristössä tapahtuneet ja tapahtuvat muutokset. Uudessa tilanteessa tarvitaan uudentyyppistä mittausta. Ruotsissa organisoitiin mittausta tekevä viranomainen uudestaan kun vuoden 2009 alusta perustettiin Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB. Uusi viranomainen korvaa kaksi aikaisempaa, Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar ja Styrelsen för psykologiskt försvar. Sen toiminnan painopiste on selkeästi siviiliyhteiskunnan kriiseissä ja onnettomuuksissa. Tutkimuksissa painopiste on luottamuksessa yhteiskunnan johtoon, tehtyihin päätöksiin ja myös puolustuspolitiikkaan.

Ruotsissa puolustustahtoa mitattaessa ja tuloksia esitettäessä muistutetaan myös siitä, että kysymys on mittauksesta rauhan aikana. Selvää on myös se, että rauhankin aikana maailmanpolitiikan jännitteet näkyvät maanpuolustukseen liittyvissä mittauksissa.

Nykyistä maanpuolustustahdon mittausta on pohtinut myös Jämsä⁴¹. Hän toteaa tulosten ristiriitaisuudet ja pitää ”klassisen” kysymyksen sanamuotoa liian suppeana (pelkästään Suomea koskevana esim. EU:n asemesta) sekä yhden kysymyksen käyttämistä riittämättömänä. Jämsä kiinnittää huomiota myös siihen, että Suomessa ei oikeastaan ole mitattu puolustustahtoa käyttäen ”äärimmäistä” mittaria eli kysymällä halukkuutta uhrata henkensä maan puolesta.

Tämä huomio vie ajatukset myös siihen, että Suomessa ei ole lainkaan tutkittu sitä, mikä olisi kansan todellinen tappioiden sietokyky kriisi- tai jopa sotatilanteessa. Tällä hetkellä menossa olevan Irakin kriisin seuranta on antanut viitteitä ainakin siitä, että tappioiden tullessa eurooppalaiset maat ovat herkkiä vetämään joukkonsa pois taisteluista, jos kriisi ei koske oman maan olennaisia ja keskeisiä turvallisuus- ja muita etuja. Toisaalta kansan eli yleisen mielipiteen tappioiden sietokykyä on tulkittu myös väärin. Presidentti Clintonin päätös vetää amerikkalaiset pois Somaliasta Mogadishun

⁴¹ Jämsä 2003, ks. esim. s. 120.

tappioiden jälkeen lokakuussa 1993 ei perustunut kansan yleiseen mielipiteeseen⁴². Välittömästi taistelujen jälkeen ja tappioiden tultua tietoon suurin osa amerikkalaisista oli sitä mieltä, että pikemminkin maahan pitäisi lähettää lisää joukkoja eikä vetäytyä. Amerikkalaisten kansalaisten halu lähettää lisää joukkoja Irakiin tai vähentää niitä on vaihdellut huomattavasti taistelutilanteiden ja poliittisen tilanteen mukaan. Päälimmäiseksi on jäänyt näkemys joukkojen vähentämisestä, mistä on myös tullut poliittinen välttämättömyys YK:n mandaatin päättyessä vuoden 2008 lopussa. Todennäköisesti yleisen mielipiteen ”sotaväsymys” myös vaikuttaa asiaan, ja joukkojen vähentämisestä on tullut USA:n uuden hallinnon toimintalinja vuodesta 2009 alkaen. Vuoden 2008 lopulla tehdyssä Gallupin tutkimuksessa kuitenkin 48 % amerikkalaisista vastaajista sanoi joukkojen lisäämisen parantavan tilannetta Irakissa ja 17 % arveli sen huonontavan tilannetta.

Tämän raportin alussa esitetty motto lähtee siitä ajatuksesta, että maanpuolustuksella on selkeä päämäärä tai päämäärät.

Tässä on käsitelty pelkästään maanpuolustustahdon mittaamista mikrotasolla, psykologisena tai sosiologisena ilmiönä. Pertti Alanen on ehdottanut myös makrotason mittaamista tai ilmiön kuvaamista⁴³. Alasen esittämiä tunnuslukuja olisivat mm. sotilaskoulutuksen saaneiden määrä koko väestössä, muutokset asepalvelukseen menevien ja siviilipalvelukseen menevien määrissä, asepalveluksen keskeyttäneiden määrä, asepalveluksessa tehdyt rikkomukset ja rikokset ja kertausharjoitettujen määrä. Näitä tunnuslukuja voidaan helposti määritellä lisääkin, esim. vapaaehtoisen maanpuolustuskoulutuksen koulutuspäivien määrä, varusmiespalveluksessa 6 kk palveluksen suorittaneiden osuus ja vastaavasti 12 kk palvelleiden, aseellisen vapaaehtoisen palveluksen suorittaneiden naisten määrä jne. Näitä lukuja kyllä kootaan, mutta nykyäänkään niitä ei esitetä keskitetysti siten, että niistä saisi yleiskäsityksen kansakunnan ”maanpuolustustahdon” määrästä.

⁴² Kull ja Ramsay 2001.

⁴³ Alanen 1997.

11 POHDINTA

11.1 Kansallinen yksimielisyys?

Tämän raportin mottona on näkemys maanpuolustustahdosta, joka ilmenee yhteiskunnan tai valtion puolustamisen päämäärien tukemisena. Toisen maailmansodan jälkeisenä aikana, jolloin meillä oli vahva näkemys maamme puolueettomasta asemasta, tämä ajatus toimi. Nyt voidaan kysyä, onko meillä enää yhteistä näkemystä maanpuolustuksen tarpeesta ja sen päämääristä. Pitäisikö liittyä Natoon vai ei, onko hyväksyttävää varautua rypäleammusten käyttöön ja kuinka suuri reserviarmeija tarvitaan? Virallisen näkemyksen mukaan yhteinen päämäärä on olemassa. Puolustusministeri Häkämies on todennut puheessaan 12.12.2008⁴⁴:

”Meillä on ensinnäkin laaja valtiojohdon laein ja päätöksiin vahvistama yksituumainen puolustusratkaisu. Seuraavan kerran sitä tarkistetaan ensi kuussa valmistuvassa turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa.”

Kansalainen ei puolustuspolitiikkaan liittyvästä keskustelusta kuitenkaan saa välttämättä käsitystä yksituumaisuudesta, kun mielipidetutkimusten mukaan käsitykset Natoon liittymisestä ovat jakautuneet ja lopullista Nato-päätöstä ei ole tehty, vaan optio ”roikkuu ilmassa”. Kansalaiset eivät ole MTS:n uusimman tutkimuksen⁴⁵ mukaan yksimielisiä jalkaväkimiinojen käytöstä tai rypäleaseista. Viitteitä on jopa siitä, että kaikki kansalaiset eivät pitäneet hyvänä ratkaisuna äskettäin toteutettua vanhojen taisteluvaunujen ja rynnäkkökivääreiden romuttamista⁴⁶. Näin ajatellen on siis mahdollista, että maanpuolustustahto alenee niin kauan kuin todellista yksimielisyyttä ei ole löydetty.

Selvästi on myös niin, että meillä ei ole tällä hetkellä samanlaista vahvaa henkisen maanpuolustuksen ”think-tankia” kuin HMS 1960-luvulla oli. Nykyinen MTS toimii parlamentaaristen periaatteiden mukaan, mutta sen konsensus-henkinen toiminta todennäköisesti samalla estää voimakkaiden ajatusten esilletulon ja esittämisen. Maanpuolustustahdon kannalta ja maanpuolustukseen liittyvän yleisen mielipiteen kannalta avoimia kysymyksiä voi sanoa tällä hetkellä olevan liikaa. Itse maanpuolustustahto-ajattelun perusteet saattavat rapautua.

⁴⁴ Saatavilla http://www.defmin.fi/?661_m=3809&s=270. (Viitattu 17.12.2008).

⁴⁵ MTS 2008, s. 50-51.

⁴⁶ Ks. Sinkko ja Nurmela 2009.

11.2 Maanpuolustusajattelu hyvinvointiyhteiskunnassa

Professori Risto Harisalo on tarkastellut ns. hyvinvointiyhteiskunnan ihmisissä tuottamaa erästä piirrettä, vastuun välttelemistä, seuraavasti:

”Lisättyjen oikeuksien vaatiminen vastuuta välttelemällä on synnyttänyt ilmiön, jota voidaan kutsua moraaliseksi köyhyudeksi. Moraalisella köyhyydellä tarkoitetaan ihmisten taipumusta käyttää yhteisöllisiä resursseja ongelmiansa ratkaisemiseksi omien resurssien sijasta ja pitää julkista valtaa vastuullisena omista valinnoistaan ja niiden seurauksista sen sijaan, että he itse ottaisivat ne kantakseen.”⁴⁷

Tämänkin ilmiön voi ajatella vaikuttavan yleiseen maanpuolustustahtoon heikentävästi. Harisalo ei kuitenkaan ole tutkinut, kuinka laajaa tällainen ajattelu on. Joka tapauksessa tämä malli on samansuuntainen tässäkin raportissa esitettyjen tulosten kanssa siitä, mitä ongelmia ihmiset pitävät Suomessa tärkeimpinä ratkaistavina. Näyttää siltä, että ”oma suu on lähempänä kuin pussin suu”, ihmiset priorisoivat henkilökohtaiseen hyvinvointiin liittyviä asioita.

Samaan ilmiöön kiinnitetään huomiota myös OECD:n raportissa⁴⁸, jossa puhutaan yhteiskunnan palveluiden ”juoksuhiikka-efektistä”. Se tarkoittaa hyvinvointiyhteiskunnan palveluiden ja kysynnän epätasapainoa. Mitä enemmän palveluita tarvitaan, sitä enemmän vaaditaan niihin panostamisen vähentämistä, mutta kansalaiset haluavat aina vaan enemmän sosiaali- ja terveyspalveluita. Arkipäiväisessä ajattelussa tämä johtaa vielä siihen, että panostuksen yhteiskunnan turvallisuuteen ja puolustukseen nähdään olevan pois hyvinvointipalveluista.

11.3 Maanpuolustustahtoon kielteisesti vaikuttavia ilmiöitä ja heikkoja signaaleita

Käyttäytymis- ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on viime aikoina ollut tapana tarkastella ns. heikkoja signaaleja eli vähemmän yleisiä piirteitä tai käyttäytymismalleja, joiden voidaan kuitenkin arvella yleistyvän tulevaisuudessa. Maanpuolustustahdon yleismittauksen ohella on syytä pitää silmällä myös heikkoja signaaleja – sikäli kun niitä vaan pystytään tunnistamaan.

⁴⁷ Harisalo 2005.

⁴⁸ OECD 1997.

Heikko signaali⁴⁹:

- on idea tai trendi, joka vaikuttaa organisaatioon tai sen toimintaympäristöön
- on uusi ja yllättävä signaalin vastaanottajan näkökulmasta
- on joskus vaikea huomata "kohinan" ja muiden signaalien keskeltä
- on uhka tai mahdollisuus organisaatiolle
- aliarvioidaan usein asiasta tietävienkin ihmisten ryhmässä
- kehittyy hitaasti ennen kuin kypsyy ja muuttuu valtavirraksi
- edustaa mahdollisuutta oppia, kasvaa ja kehittyä.

Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen laitoksella toteutetussa puolustusvoimien mainetutkimuksessa⁵⁰ pyrittiin tarkastelemaan tiettyjä kansalaisryhmiä tältä kannalta.

Vasemmistolaisesti ajattelevien (nuorten) naisten ryhmä suhtautuu aseelliseen maanpuolustukseen selvästi kriittisemmin kuin kansalaiset keskimäärin. Tässä ryhmässä myös MTS:n vuoden 2008 tutkimuksen⁵¹ mukaan vastustetaan voimakkaaimmin jalkaväkimiinojen ja rypäleaseiden käyttöä. Mainetutkimuksen mukaan erityisesti vasemmistolaisesti ajattelevat naiset tukevat yleistä asevelvollisuutta vähemmän kuin kansalaiset keskimäärin. Tulokset ovat samansuuntaisia tarkasteltaessa lisäksi esimerkiksi sotilasammattien arvostuksen lisäämistä, vapaaehtoisen maanpuolustustyön tukemista tai veteraanien perinnön kunnioittamista. Sinänsä tällainen puolustusvoimien (ja aseellisen puolustautumisen) vastaisuus, pasifismi, ei ole uusi ilmiö, vaan vaikutti voimakkaasti Suomessa mm. maailmansotien välisenä aikana. 1960-70-luvuilta muistetaan esimerkiksi aseistakieltäytymisoikeudenkäynnit.

Yksilöllisiä vapauksia korostavien nuorten (oikeistolaisesti ajattelevien) miesten näkemys asevelvollisuudesta näyttäisi muodostavan myös heikon signaalin. Perusteena oli se, että yleinen asevelvollisuus on yksilön oikeuksien vastaista. Vastaava ilmiö on havaittavissa voimakkaampana Ruotsissa. Edellä esitetyssä arvokartassa on myös tulos, jonka voi ajatella liittyvän tähän: ammattiarmeijaan siirtymistä kannatetaan arvolohkossa, joka kannattaa yksilöllisiä arvoja ja virikkeellisyyttä.

Vapaaehtoinen maanpuolustustoiminta on Suomessa laajaa ja reserviläisjärjestöt toimivat aktiivisesti. Maanpuolustuskoulutuksen (MPK) kursseille on vuonna 2007 osallistunut yli 35 000 henkilöä. Tästä huolimatta voidaan sanoa, että **vapaaehtoisuuden taso on matalampi kuin olisi toivottavaa**. Erityisesti tämä koskee miehistötason

⁴⁹ Coffman 1997.

⁵⁰ Sinkko ja Nurmela 2009.

⁵¹ MTS 2008.

koulutuksen saaneita asevelvollisia⁵². PvKK:n varusmiesten arvotutkimuksessa 2002 noin kolmannes ei osoittanut minkäänlaista kiinnostusta vapaaehtoiseen maanpuolustukseen ja noin viidennes sai korkeimmat vapaaehtoisuuspistemäärät.

Edellä tässä raportissa on jo tarkasteltu **nuorten ja erityisesti nuorten naisten alen-
tumassa olevaa maanpuolustustahtoa**. Samoin on käsitelty **nuorten lisääntyviä
vaikeuksia koulutuksesta selviämisessä**. Puolustusvoimien komentajakin on joutu-
nut kiinnittämään huomiota reserviläisten lisääntyneeseen haluun pyytää **lykkäystä
kertausharjoituksesta**. Kertausharjoituksiin liittyvä ongelma on tavallaan kak-
sisuuntainen – reserviläisjärjestöissä toimii aktiivisia reserviläisiä, joilla ei puuttuvan
sa-sijoituksen takia ole kuitenkaan mahdollisuutta saada kertausharjoituskäskyä. Toi-
saalta harjoituksiin sitten käsketään reserviläisiä, joita asia ei oikein kiinnostaisi.

11.4 Suhtautuminen puolustusvoimiin instituutiona

Tässä käsiteltyjen tutkimusten perusteella voidaan sanoa, että puolustusvoimilla on selvä rooli yhteiskunnan instituutiona. Varusmiesten, reserviläisten ja kansalaisten suhtautumista puolustusvoimiin määrittää enemmän se, kuinka tuo instituutio toimii ja kuinka sen annetaan toimia tai sen määrätään toimivan kuin arvojen, asenteiden ja mielipiteiden vaikutus suhtautumiseen – ottaen huomioon arvomaailman muuttumi-
sen vaikutuksetkin. Puolustusvoimat on kansalaisten näkökulmasta turvallisuuden toimija, ja pelkästään sen puolesta puhuminen tai viestiminen ei riitä sen aseman legiti-
moimiseksi.

Koska virallisia normeja ei ole muutettu, on aseellisen varusmiespalveluksen suorit-
taminen Suomessa edelleen korkealla tasolla, vaikka tiettyä pienehköä liukumaa
alaspäin on tapahtunut. Tämä lieväkin kehitys näyttäisi viittaavan siihen suuntaan,
että asevelvollisuuden rasitus painottuu entistä enemmän henkilöille, joilla on enem-
män ns. sosiaalista pääomaa – jotka ovat kansalaisina ”pätevämpiä” ja ”kantokykyi-
sempiä” kuin jotkut muut. Sama ilmiö on nähtävissä yhteiskunnassa muutenkin. Ns.
rakenteellista työttömyyttä ei saada puretuksi kun työvoiman tietyn osan kyvyt ja tai-
dot eivät vastaa työelämän nykyisiä vaatimuksia. Jopa peruskoulussa tuki- ja erityis-
opetusta tarvitsevien osuus kasvaa kun koululaisten omat kyvyt tai heidän sosiaalisen
taustansa tuki eivät riitä normaalitahtiseen opiskeluun. Näiden ilmiöiden seurauksena
uhkaa sosiaalinen syrjäytyminen. Myös kansalaisten terveyden alalla on huomattu,
että omasta terveydestä ja kunnosta huolehtiminen jää entistä enemmän ”pätevien”

⁵² Ks. tarkemmin Sinkko 2005.

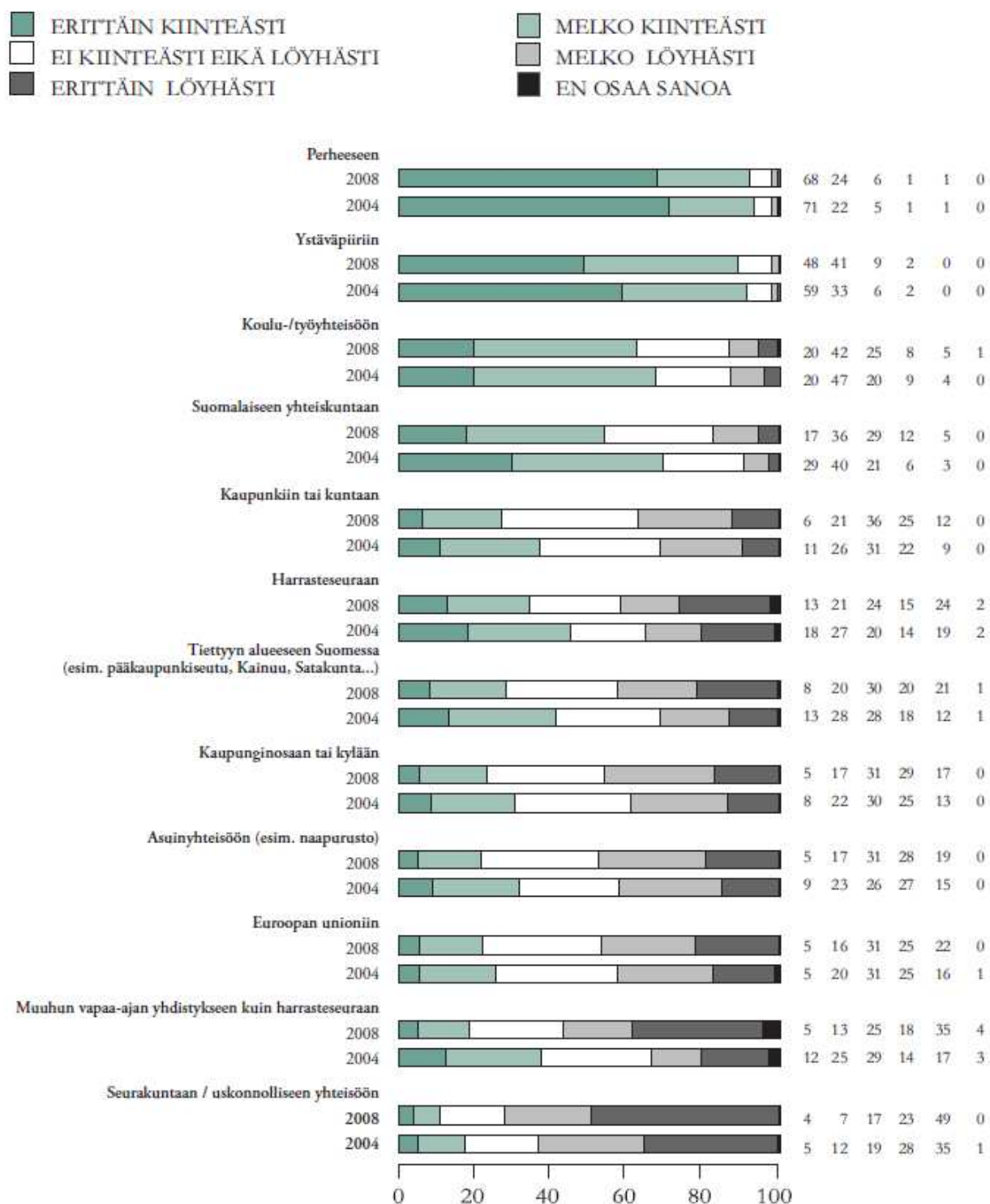
ominaisuudeksi. Tietyn kansanosan käyttökelpoisuus maanpuolustustehtäviin heikenee tästäkin syystä.

Toisaalta tutkimuksen perusteella näyttää myös siltä, että ainakin rauhan aikana tietty joukko ns. hyväosaisista varusmiehistä ei sitoudu maanpuolustukseen. He eivät välttämättä ole maanpuolustusvastaisia tai suhtaudu puolustusvoimiin kriittisesti tai vastustavasti, mutta heidän elämänsä suunnittelussa varusmies aika on jonkinlainen välttämätön paha, josta pitää selvitä nopeasti mutta sinänsä kunniallisesti. Monille näin ajattelevista riittää kuuden kuukauden palvelus, ja innokkuus tulla kertausharjoitukseen ei ole kovin hyvä. Ennen varusmiespalvelusta avioitumisella tai avoliiton aloittamisella ja mahdollisen lapsen saamisella on samansuuntainen vaikutus. Mies ei haakeudu erikoiskoulutukseen tai johtajakoulutukseen.

Nuorison poliittista osallistumista koskevissa tutkimuksissa on tarkasteltu nuorten kiinnittymistä yhteiskuntaan ja havaittu sen väheneminen tietyksi riskiksi. Tämän ilmiön seuraus on samantapainen kuin todellisen sosiaalisen syrjäytymisen, mutta lievempi. Joka tapauksessa yhteiskuntaan kiinnittymisen väheneminen saattaa vähentää myös virallisten normien arvostusta. Myös tämän prosessin kautta saatetaan tulla samaan tilanteeseen kuin edellä on kuvattu; vastuu yhteiskunnan toiminnoista jää entistä useammin ”kansalaispätevien” henkilöiden harteille.

Nuorisobarometri 2008-tutkimuksen mukaan voidaan jopa sanoa, että nuorten kansalaisten kiinnittyminen eri tason yhteisöihin ja yhteiskuntaan on kiihtyvästi rapautumassa. Alla olevan kuvion mukaan ainoastaan kiinnittyminen koulu- tai työyhteisöön on samalla tasolla kuin aikaisemmin, muuten nuorten kiinnittyminen ja sitoutuminen näyttää olevan vähäisempää kuin aikaisemmin. Epäsuorasti esimerkiksi kiinnittyminen suomalaiseen yhteiskuntaan yleensä saattaa heijastua myös maanpuolustustahoon. Saman tutkimuksen mukaan kuitenkin nuoret pitävät erittäin tärkeänä ajan viettämistä perheen, läheisten ja kavereiden kanssa. Vähiten tärkeänä pidetään toimintaa yhteiskunnallisissa järjestöissä.

Kuvio 74 ”KUINKA KIINTEÄSTI TUNNET KUULUVASI SEURAAVIIN?”
VERTAILU 2004 JA 2008. (%)

Kuvio 21. Nuorten kiinnittyminen eri tason yhteisöihin.⁵³

⁵³ Myllyniemi 2008, s. 105.

Ihmisille on tyypillistä, että eräät korkealla abstraktiotasolla ajatellut ja epätasaisesti ilmaistut kunnioitettavat asiat tai arvot saavuttavat yleisen hyväksynnän. On helppo kannattaa vaikkapa tasa-arvoa, ilmastonmuutoksen vastustamista tai ympäristönsuojelua, mutta erilaisia mittaustuloksia aletaan saada, kun näitä tutkitaan asennetasolla esimerkiksi valmiutena ottaa naapuriksi toista rotua olevia ihmisiä tai halukkuutena tinkiä omasta elintasosta ympäristöongelmien vähentämiseksi. Abstrakti päämäärä ei välttämättä ole yhtäpitävä konkreettisempien asenteiden eikä käytännön toiminnan kanssa. Yksilön katsotaan kannattavan jotain päämäärää tai arvoa aidosti silloin, kun se myös ohjaa hänen valintojaan ja arviointejaan. Maanpuolustustahdonkin voidaan odottaa ilmenevän yksilöiden elämässä eli siinä, miten henkilö toimii, käyttää aikaansa ja energiaansa sekä millaisia valintoja hän tekee arkisessa elämässään.

Kansalaisten maanpuolustustahdolla on ilmeiset liittymäkohdat kansalaisten turvallisuuden/turvattomuuden tunteeseen ja sen muutoksiin. Maanpuolustustahdon ja maanpuolustusajattelun tilaa on tarkasteltava myös tästä näkökulmasta.

11.5 Puolustusvoimien palkattu henkilöstö maanpuolustustahtoon vaikuttajana

Meillä ei ole erityisen paljon kiinnitetty huomiota siihen, mikä merkitys puolustusvoimien palkatulla henkilöstöllä on kansalaisten maanpuolustustahdolle. Varusmiesten kouluttajat tietenkin puuttuvat tähänkin näkökulmaan ns. turvallisuuspoliittisessa koulutuksessa. Sen osuus varusmieskoulutuksesta on kuitenkin pieni. Mahdollisesti keskeisin vaikuttaja on palkatun henkilöstön esimerkki, ja tältä alueelta ei ole tutkittua tietoa vaikutuksista. Henkilökunnan koulutuksessa tämä näkökulma ei korostu.

Tavallisen kansalaisten kannalta puolustusvoimat henkilöityy ennen kaikkea virkapukua käyttäviin upseereihin, toiseksi palvelustaan suorittaviin varusmiehiin ja lievimmin kertausharjoitukseen käskettyihin reserviläisiin. Maanpuolustustahdon kannalta erityisasemassa ovat sotiemme veteraanit, jotka poistuvat ikääntymisensä vuoksi vähitellen olemasta tällainen konkreettinen esimerkki. Heidän roolinsa on jotenkin korvattava, ja luontaisesti tämä tehtävä sopii Pv:n palkatulle henkilöstölle, jonka asemaa puolustusvoimien instituutiokuvan muodostajana voidaan todennäköisesti vahvistaa huomattavasti.

11.6 Informaatiosodankäynti ja maanpuolustustahto

Sodankäynnin ja siihen liittyen myös maanpuolustustahdon tutkimisessa tulee jatkuvasti esille uusia käsitteitä ja teorioita tutkimuksen kehittyessä ja tutkimuskohteen muuttuessa. Kaikki ei kuitenkaan välttämättä muutu. Kaikessa sodankäynnissä ja kaikissa kriiseissä on aina ollut mukana henkinen puolensa, vaikutukset kansalaisten ja sotilaiden psyykeen. Todennäköinen muutos on ottaen huomioon yhteiskuntamme kehittyminen informaatio- ja mediayhteiskunnaksi, että mahdollisessa tulevassa kriisissä meitä kohtaa voimakkaampi psyykkinen painostus kuin koskaan olisimme etukäteen voineet arvata. Informaatiosodankäynnin ja psykologisten operaatioiden tutkija Libicki⁵⁴ on todennut:

“Psychological operations may be defined as the use of information to affect human decisionmaking. They range from attempts to influence the national will, to deception against the opposite commander, to propaganda against opposing forces. The broader term, psychological warfare, refers to all aspects of combat that affect the willingness of people to fight above and beyond any physical harm that befalls them. Ultimately, however, there is no form of warfare that is not, to one degree or another, psychological warfare.”

Kirjoittajan mukaan psykologiset operaatiot ovat nimenomaan niitä informaatiosodan työkaluja, joita mahdollinen vihollinen käyttää vastaamme. Kaikkeen sodankäyntiin liittyy ja on aina liittynyt psykologisen vaikuttamisen aspekti. Kuva nykykriiseistä, esimerkiksi Irakin sodasta, on sellainen, että mahdollisesti tulevaa aseellista iskua – joka voi olla ajallisesti lyhyt vaikkakin intensiivinen – edeltää pitkä, vähintäänkin kuukausia kestävä, vaikuttaminen kaikin informaatiosodan keinoin. Nykyisessä mediajulkisuudessa ja viestinnän rakenteessa tämä havaintojemme hallintaan (perception management) tähtäävä viestinnällinen painostus on voimakkaampaa ja läpitunkevampaa kuin mitä olemme koskaan nähneet tai kokeneet. Libicki kiteyttää sen seuraavasti:

“Here the ancient truism comes to the fore: to make adversaries yield, it helps if they are convinced that
- the benefits of cooperation are high,
- the cost of resistance is destruction,
- and that they are operating against the will of the heavens.”

⁵⁴ Libicki 2003, 125-126.

Tämän mallin toteutumisesta on helppo löytää esimerkkejä sotahistoriasta, vaikkapa Baltian maista toisen maailmansodan ajalta. Ruotsissa tänäkin päivänä puolustautumista koskevissa keskusteluissa yhtenä argumenttina on se, että puolustautumisen tuomat haitat, tappiot ja vahingot ovat suuremmat kuin puolustautumisella saavutettava hyöty⁵⁵. Siksi ainoa järkevä toimintatapa tämän mallin mukaan on pyrkiä neuvotteluratkaisuun mahdollisen uhkaajan kanssa.

Viimeaikaisessa informaatiohistoriatutkimuksessa on menty jopa niin pitkälle, että katsotaan kaikkien aseellisten sotatoimien (ns. kineettisen sodan) olevan alisteisia informaatiohistorialle. Aseellisista iskuista tulee ikään kuin näytöksiä, joilla tehostetaan informaatiohistorian eri operaatioiden argumentteja. Tähän liittyy myös käsite SoftWar:

“This is defined as ‘the hostile use of global visual media, especially television, to shape another nation’s will, by changing its view of reality’.”⁵⁶

Tässäkin kysymys on siis nimenomaan maanpuolustustahtoon vaikuttamisesta.

Tätä päivää on tunnetusti täsmäaseiden videokameroiden lähettämien kuvien näyttäminen uutislähetyksissä uudestaan ja uudestaan. Sekä vihollisille, puolueettomille että oman maan katsojille näytetään, kuinka ase lähestyy maaliaan ja tuhoaa sen samalla kun kuva hajoaa lumisateeksi kameran tuhoutuessa. Toistuvaa on myös sotatankkivideoiden esittäminen satelliittikanavien uutislähetyksissä. SoftWar on siis molemminpuolista.

Informaatiohistorian ja maanpuolustustahtoon haasteisiin on kiinnittänyt huomiota myös puolustusvoimain komentaja Kaskeala puheessaan MTS:n 30-vuotisseminaarissa 31.5.2006⁵⁷: ”Informaatiohistoria ilmiönä haastaa sekä puolustusvoimat että muunkin yhteiskunnan aivan uudella tavalla varautumistoimiin.”

Informaatiohistorian käsitejärjestelmässä maanpuolustustahto joutuu erilaiseen tarkasteluun riippuen siitä, minkälainen on tarkastelun kohteena olevan maan puolustus- ja armeijajärjestelmä. Ammattiarmeijajärjestelmään nojautuvassa maassa maanpuolustustahto ei välttämättä liity tehtäviin maanpuolustusta koskeviin päätöksiin samalla tavoin kuin maassa, jossa puolustus perustuu kansalaisten maanpuolustus- ja asevelvollisuuteen. Ammattiarmeijan tapauksessa valtion johto saattaa voida hallintonsa tukemana käskä sotilaallisia toimenpiteitä, ja kansalaisten päätöstä ei välttämättä

⁵⁵ Ks. esim. Opinion 2002, s. 12.

⁵⁶ de Caro 2000.

⁵⁷ Saatavilla: <http://www.mil.fi/puolustusvoimainkomentaja/2120.dsp>, (viitattu 17.12.2008).

tarvita. Poliittinen tuki tai tuen puute tulee vasta myöhemmin esiin esimerkiksi vaaleissa.

Asevelvollisuuteen nojautuvassa maassa maan puolustaminen ja puolustustahto on läheisesti jokaisen kansalaisen asia, vaikka aseelliseen puolustamiseen lähteminen ei koskekaan jokaista kansalaista. Asia koetaan poliittisesti kuitenkin aivan eri tavalla kuin ammattiarmeijaan nojautuvassa maassa. Puolustusta koskevissa päätöksissä heijastuu koko kansan asenne, joka perustuu keskeisesti identiteettitekijöihin ja toisaalta luottamukseen valittuihin johtajiin ja heidän tekemiinsä päätöksiin tai heidän esittämiinsä ratkaisuihin.

LÄHTEET:

- Alanen 1997: Pertti Alanen, ”Jos Suomeen hyökätään ...” Maanpuolustustahdon mitaamisen problematiikka. Sotilasaikakauslehti 5/1997.
- Aurén 2003: Vesa Aurén, Varusmiehen onnistumisen tunne velvollisuutensa täyttämässä. Teoksessa Risto Sinkko (toim.) Joukkosi eessä. Ajatuksia reserviläisarmeijan johtamisesta, ss. 126-143. Helsinki.
- Baecker 2001: Dirk Baecker, Vom Kultivieren des Managements durch die Organisation – und umgekehrt. Ein Gespräch mit Dirk Baecker. Teoksessa: Theodor M. Bardmann, Torsten Groth (toim.), Zirkuläre Positionen III: Organisation, Management, Beratung. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, ss. 43-66.
- Coffman 1997: Brian Coffman, Weak Signal® Research, MGTaylor Corporation. Saatavilla: <http://www.mgtaylor.com/mgtaylor/jotm/winter97/wsrintro.htm>. (Viitattu 1.7.2008).
- de Caro 2000: Chuck de Caro, SOFTWARE and Grand Strategy: Liddell Hart Updated, teoksessa A.D. Campen and D. H. Dearth (toim.), Cyberwar 3.0: Human Factors in Information Operations and Future Conflict (AFCEA International Press, 2000) ss. 87-96.
- Elinkeinoelämän Valtuuskunta (EVA) 2003: Jyrki Haikonen ja Pentti Kiljunen: Mitä mieltä, suomalainen? EVAn asennetutkimuksien kertomaa vuosilta 1984 – 2003. Taloustieto Oy. Yliopistopaino.
- Eurobarometer 69 2008: EUROBAROMETER 69. Values of Europeans. European Commission. Saatavilla: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb69/eb69_values_en.pdf, (viitattu 17.12.2008).
- Eurobarometri 70 2009: Eurobarometri 70. Kansalaismielipide Euroopan Unionissa. Syksy 2008, Kansallinen raportti Suomi. Saatavilla: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb70/eb70_fi_nat.pdf (viitattu 20.2. 2009).
- Eurofund 2007: Extended and unusual working hours in European companies. Establishment Survey on Working Time 2004–2005. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- Flash Eurobarometer 227 2008: Expectations of European citizens regarding the social reality in 20 years' time. Saatavilla: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_227_en.pdf (viitattu 17.12.2008).

- Hanén 2005: Tom Hanén, Turvallisuusjohtaminen ja rajavartiolaitos: yksittäisten onnettomuuksien tutkinnasta strategisten häiriöiden hallintaan. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, Diplomityö, Yleisesikuntaupseerikurssi 52, Merivoimalinja.
- Harisalo 2005: Risto Harisalo, Hyvinvointivaltion kehitystrendit, esitelmä, Sosiaali- ja terveysturvan päivät 10.-12.8.2005. Saatavilla: http://www.stkl.fi/sotu2005/puh_harisalo_risto.html (viitattu 16.12.2008).
- HMS 1964: Henkisen maanpuolustuksemme perustekijät, sen kokonaistavoitteet ja eri alojen tehtävät sekä johto- ja suorituselimet rauhan ja sodan aikana. Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan julkaisuja N:o 1. Mikkeli.
- Huhtinen ja Sinkko 2004: Aki-Mauri Huhtinen ja Risto Sinkko (toim.) Maanpuolustustahto tutkimuskohteena – Kylmästä sodasta informaatiotaan. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos. Julkaisusarja 2 artikkelikokoelmat 12. Helsinki.
- Jämsä 2003: Markku Jämsä, Asepalvelus muuttuvassa turvallisuuden toimintaympäristössä – vaihtoehto asepalvelukselle. Diplomityö, Maanpuolustuskorkeakoulu, Yleisesikuntaupseerikurssi 50, heinäkuu 2003.
- Kekäle 1998: Petri Kekäle (toim.) MTS-tutkimukset 1990-1997. Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, tutkimus- ja seminaariselosteita n:o 8. Helsinki 1998.
- Kull ja Ramsay 2001: Steven Kull ja Clay Ramsay, The Myth of the Reactive Public: American Public Attitudes on Military Fatalities in the Post-Cold War Period, teoksessa Philip Everts ja Pierangelo Isernia (toim.), Public Opinion and the International Use of Force, ss. 205-228, Routledge publication, maaliskuu 2001. Lainattu teoksessa: Risto Sinkko, Mielipidetutkimukset ”uudessa” informaatiotaan. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, Julkaisusarja 1, tutkimuksia n:o 22, 2002, s. 56-59.
- Kuronen 1995: Risto Kuronen, Jalkaväessä palvelevien varusmiesten motivaatioon vaikuttavat tekijät. Maanpuolustuskorkeakoulu, yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö.
- Lehto ja Sutela 2008: Anna-Maija Lehto ja Hanna Sutela, Työolojen kolme vuosikymmentä. Työolotutkimusten tuloksia 1977-2008. Tilastokeskus.
- Leimu ym. 2008: Heikki Leimu, Olli Harinen ja Risto Sinkko, Maanpuolustustahdon tutkimusperinne Suomessa ja Ruotsissa. Maanpuolustuskorkeakoulu, Käyttäytymistieteiden laitos, Julkaisusarja 1 Nro 1/2008.

- Libicki 2003: Martin C. Libicki, Incorporating Information Technology in Defense Planning. Teoksessa Stuart Johnson, Martin Libicki, Gregory F. Treverton (toim.), New Challenges, New Tools for Defense Decisionmaking. Rand.
- MTS 2008: Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta. Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, Tiedotteita ja katsauksia 1/2008. Korja.
- Myllyniemi 2008: Sami Myllyniemi (toim.), Mitä kuuluu? Nuorisobarometri 2008. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 88. Nuorisasian neuvottelukunta, julkaisuja 39. Helsinki.
- Niemelä 2000: Turvallisuuden käsite ja tarkastelukehikko. Teoksessa: Niemelä, P. ja Lahikainen, A. R. (toim.) Inhimillinen turvallisuus. Tampere.
- OECD 1997: Societal Cohesion and the Globalising Economy. What Does the Future Hold? Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Opinion 2002: Opinion 2002 – Den svenska allmänhetens syn på samhället, säkerhetspolitiken och försvaret hösten 2002. Sammanställd av Göran Stütz. Meddelande 162 Utgiven av Styrelsen för psykologiskt försvar. Stockholm.
- Paakkunainen 2003: Kari Paakkunainen (toim.), ”Kyllä politiikalle, mutta...” Nuoret ja eduskuntavaalit 2003. Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 35, Nuorisoiain neuvottelukunta, julkaisuja 27. Helsinki.
- Puohiniemi 2006: Martti Puohiniemi, Täsmäelämän ja uusyhteisöllisyyden aika. Li-mor.
- Sinkko 2005: Risto Sinkko, Vapaaehtoisia – onko heitä? Teoksessa Risto Sinkko (toim.), Arvot ja velvollisuudet isänmaan puolustuksessa. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, Julkaisusarja 2, Artikkelikokoelmat n:o 14, 2005, ss. 139-168.
- Sinkko ym. 2008: Risto Sinkko, Heikki Leimu ja Olli Harinen, Suomalaisten varusmiesten maanpuolustustahto ja siihen yhteydessä olevat tekijät vuonna 2005 tehdyn kyselyn ja varusmieshaastattelujen valossa. Maanpuolustuskorkeakoulu, Käyttäytymistieteiden laitos, Julkaisusarja 1 Nro 2/2008.
- Sinkko ja Nurmela 2009: Risto Sinkko ja Sakari Nurmela, Puolustusvoimien maine 2008 – TRI*M-analyysi. Teoksessa Sampo Terho (toim.) Strategian jäljillä. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Julkaisusarja 2: Artikkelikokoelmat No 1. Helsinki, s. 120-148.

- Smith 2005: Hugh Smith, What Costs Will Democracies Bear? A Review of Popular Theories of Casualty Aversion. *Armed Forces & Society*, Vol. 31, No. 4, ss. 487-512.
- Stütz 2008: Göran Stütz, Opinion 2008, Om den svenska allmänhetens syn på samhället, säkerhetspolitiken och försvaret. Styrelsen för psykologiskt försvar. Saatavilla: http://www.psyccdef.se/templates/PublicationItem_382.aspx. (Viitattu 20.12. 2008).
- Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009. Valtioneuvoston selonteko. Helsinki.
- Terho 2009: Sampo Terho (toim.), Strategian jäljillä. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen ja sotilapedagogiikan laitos, Julkaisusarja 2: Artikkelikokoelmat No 1. Helsinki.
- Welzel ja Inglehart 2005: Christian Welzel ja Ronald Inglehart, Liberalism, Postmaterialism, and the Growth of Freedom: The Human Development Perspective. *International Review of Sociology*, January 2005, ss. 1-37.
- Vuorisjärvi 2003: Laura Vuorisjärvi, Vapaaehtoinen maanpuolustus: kansalaisten arvot, asenteet ja suhtautuminen. VMP-selvitystyöryhmä 5, Pääesikunta, Asevelvollisuusosaston asiakirja numero 420/9.3/D/1/7.10.2003.